

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра теорії і практики перекладу з англійської мови

Кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства
на тему: «Способи прагматичної адаптації в перекладі англomовного
кінодискурсу українською мовою (на матеріалі американського серіалу The
Queen’s Gambit)

Студентки групи Па 58-23
факультету германської філології і
перекладу
освітньої програми
Перекладознавство: професійно-
орієнтований переклад (англійська
мова і друга іноземна мова) за
спеціальністю 035 Філологія
Солтановської Діани Веніамінівни

Допущена до захисту
«___»_____2024 року

Науковий керівник:
к. філол. н., доцент кафедри
Подсевак К.С.

Завідувач кафедри теорії і практики
перекладу з англійської мови

_____ доц. Мелько Х.Б.
(підпис) (ПІБ)

Національна шкала
Кількість балів:
Оцінка: ЄКТС

Київ – 2024

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY
Department of Theory and Practice of Translation from English

Master Degree Thesis in Translation Studies

under the title: “Ways of pragmatic adaptation in Ukrainian translation of English film discourse (case study of American series The Queen’s Gambit)”

Group Pa 58-23
School of German Philology and
Translation
Educational Programme Translation
studies: professionally-oriented translation
(English and Second Foreign Language)
Majoring 035 Philology
Diana V. Soltanovska

Research supervisor:
Candidate of Philology
Associate Professor
K.S. Podsievak

Kyiv – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ В МОВОЗНАВСТВІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ	7
1.1 Основні підходи до вивчення реалій в мовознавстві.....	7
1.3 Дослідження прагматичної адаптації реалій в перекладознавчих студіях....	12
1.2 Особливості кіно дискурсу та міжкультурної комунікації	18
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ СЕРІАЛУ	26
2.1 Ядро лексико-семантичного поля серіалу	26
2.2 Лексико-семантична класифікація культурно специфічних слів.....	39
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ПРАГМАТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДУ.....	43
3.1 Переклад за допомогою еквівалентів	45
3.2 Лексико-семантичні та граматичні трансформації	48
3.3 Застосування комплексних трансформацій при прагматичній адаптації в перекладі.....	55
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	68
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	75
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТОК.....	76
РЕЗЮМЕ.....	91

ВСТУП

За останні десятиліття український кіно переклад зазнав значного розквіту і відзначився майстерністю своєї локалізації та адаптації іноземних фільмів та серіалів для української аудиторії. Актуальність перекладу сучасних стріжок є не менш вагомою, оскільки і сам кінематограф значно просувається технологічно, а сценарії стають дедалі більш емоційно і тривігуючими та експресивними, аби утримати увагу глядача.

Актуальність роботи полягає у дослідженні культурного коду у словах-реаліях та проблематики їх відтворення у перекладі, оскільки міжкультурна комунікація у кіно охоплює усе більше країн та, відповідно, мов. Тож українським студіям важливо дотримуватися темпу та забезпечувати свій варіант дубляжу. Її **новизною** є комплексний аналіз різновидів культурем та культурно маркованих висловлювань, а також їх ролі у створенні загального уявлення і контексту подій у кіно.

Метою дослідження є дослідити особливості безеквівалентної лексики серіалу «Ферзевий гамбіт» та визначити способи їх прагматичної адаптації в перекладі українською мовою.

Завдання, поставлені для проведення дослідження:

- Проаналізувати жанрову специфіку та перекладацькі складнощі під час роботи з дубляжем і субтитрами серіалу "Ферзевий Гамбіт"
- Дати визначення терміну реалія, культурема та бееквівалентна лексика
- Виділити визначальні риси цих лінгвістичних явищ та розрізнити їх вживання
- Визначити способи перекладу культурно-маркованої лексики
- Охарактеризувати термін прагматична адаптація та класифікувати її види

- Встановити найефективніші та найпоширеніші трансформації застосовані у перекладі.

Об'єктом роботи є явище культурем або слів-реалій, що відображають як матеріальні аспекти життя певного народу, так і його світогляд.

Предметом дослідження став аналіз способів відтворення культурно маркованої лексики та встановлення найбільш ефективних рішень – прагматичної адаптації або еквівалентного перекладу.

Матеріалом дослідження слугували субтитри та сценарії до 7 епізодів серіалу «Ферзевий гамбіт» від студії Нетфлікс, а також платформи для перегляду кіно «Енеїда».

Методи використані у роботі: порівняльний метод, метод протиставлення, аналітичний метод, метод суцільної вибірки, перекладацький аналіз.

Теоретична цінність кваліфікаційної роботи полягає в об'єднанні нині відомих даних і створенні підґрунтя для подальших досліджень явища реалій, розрізненні між термінами «реалії», «безеквівалентної» та «культурно-зумовленої лексики»; зіставленні варіантів англійською та українською мовами для визначення найдієвіших підходів і досягнення більш точного й влучного перекладу кіно в майбутньому.

Практична цінність полягає в можливості застосування результатів дослідження в лекційних та практичних курсах дисциплін мовознавчого спрямування, зокрема, «Лексикологія англійської мови», «Стилістика англійської мови», «Зіставна лексикологія англійської і української мов», «Зіставна стилістика англійської і української мов», а також на заняттях з теорії та практики перекладу.

Апробація. Робота була представлена та обговорена на міжнародній науково-практичній конференції «AD ORBEM PER LINGUAS / ДО СВІТУ

ЧЕРЕЗ МОВИ», що відбулася 16-17 травня, 2024 року, за результатами обговорення в збірці матеріалів конференції були опубліковані тези на тему «Лексико-семантичні особливості реалій в американському серіалі The Queen's Gambit» ([URL:https://knlu.edu.ua/news-research/item/783-materialy-mizhnarodnoi-konferentsii-ad-orbem-per-linguas.html](https://knlu.edu.ua/news-research/item/783-materialy-mizhnarodnoi-konferentsii-ad-orbem-per-linguas.html)).

Структура. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаної літератури, список довідкової літератури, список ілюстративних джерел, додаток та резюме.

У першому розділі зібрані теоретичні відомості про культурно-забарвлену лексику мовознавчого характеру, визначено поняття слів-реалій та їх типологію.

У другому розділі досліджено лексико-семантичне поле серіалу "Ферзевий Гамбіт" та сформовано його головні ЛСГ.

У третьому розділі розглянуто приклади з уживанням КЗЛ, зіставлено оригінали і переклади, відслідковано лексичні та граматичні трансформації, а також перекладацькі прийоми.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЙ В МОВОЗНАВСТВІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

1.1 Основні підходи до вивчення реалій в мовознавстві

Людина народжується і формується у культурі свого народу й оточення, послуговується мовою для вираження своїх потреб і у такий спосіб розвиває свій культурний етнофонд. І хоча поняття культури, мови, традицій й цінностей існують у свідомості усіх національностей, їх сутність набуває особливого вияву у кожній країні. Тож навіть територіально близькі народи мають різні уявлення про світ та звичаї і ніколи не є ідентичними один одному. Як результат, ми стостерігаємо відмінності культур і уявлень про світ у мовах.

Так, мова збагачується шляхом опису існуючих та нововведених у її культуру явищ. На додачу, народи та, відповідно, мови не є ізольованими, а взаємодіють та розвиваються у постійному обміні одна з одною, що створює передумови для їх міжкультурної комунікації. Посередником і провідником у кроскультурному спілкуванні є переклад. Проте переклад досягнув нового рівня, перетнувши межу мовних явищ, відносно нещодавно. Перші міркування щодо значимості перекладу у глобальному масштабі належать С. Баснет [3], яка докорінно його змінила роль та сприйняття, відкривши культурну складову. Після переосмислення перекладознавства через призму культури, науковці дійшли згоди, що переклад є більше аніж текстковою чи лінгвістичною практикою, де повідомлення переносилося з мови оригіналу на мову перекладу. Натомість, ціллю перекладу слугує досягнення комунікативного наміру і порозуміння сторін, а його якісне виконання потребує знання лінгвокраїнознавства та лінгвокультурології. Першим зібрав тези про вагомність культури та її поняття О. Гумбольдт [57]. За його концепцією, культура є характерною, інакшою для кожної нації. Її унікальність створює певну картину світу для кожного народу, а бачення цієї картини омовлюється словесно, тобто,

знаходить свій прояв всередині мови. Природа зв'язку між мовою та культурою стала предметом дискусій для наслідників Гумбольдта. Чим далі розгортаючи питання мови і культури, мовознавці розходились у розумінні взаємодії цих явищ. За гіпотезою лінгвістичної відносності, різниця уявлень про світ у культур викликана тим, що люди сприймають свою дійсність через свою мову. З ідеології Е.Сепіра і Б. Уорфа [61], авторів поданої гіпотези, випливає, що мова творить і видозмінює світогляд. Однак, теорія про вплив мови на світосприйняття отримувала осуд зі сторони інших мовознавців. Встановлення причин і наслідків виникнення слів у мові розвінчувало тези про її першість і більшу значимість: мова мусила б черпати назви з об'єктивного світу, а не навпаки, адже сама мова не здатна будувати фізичний простір. На думку У. Баркаръ [2: 182-184], найбільш раціонально і вірно буде сприймати мову як інструмент вираження думок та культури, її самостійною і функціонуючою частиною. Згідно з таким підходом мова здатна розвиватися як окрема система, але й, створена для комунікації, у її перебігу вона змінюється.

Отже, перехід від парадигми лінгвостилістики до лінгвокультурології відкрив більш комплексні та різнорівневі погляди на переклад, цим піднявши і нову проблематику у його процесі.

Якщо переклад є більше, ніж відтворенням значень слів, а несе у собі екстралінгвістичну інформацію, то через унікальну природу культур та неможливість абсолютного розуміння їх менталітету, різниця таких досвідів спричиняє появу культурно забарвленої лексики і культурних прогалин у під час перекладання. Досі поняття того, що вважається культурно-зумовлена лексика не є визначеним і вивченим повноцінно, а науковці розходяться у думках, як правильно ідентифікувати такі феномени.

А. Шелякіна [43] відносить до культурно маркованої лексики безеквівалентні слова, фонову лексику, реалії, лакуни, тощо. Як бачимо, те, що розуміється під словом "культурної особливості" має різні трактування.

Розберемося у їх диференційних рисах. Фонові знання І.Гюббенет [52] характеризує як ту інформацію, якою володіють обидва/усі співрозмовники 'common ground' і яка допомагає їм зрозуміти один одного. Також серед фонових знань виділяють загальні, національні, соціальні, тобто притаманні певній нації або спільноті. З поданої дефініції робимо висновок, що фонові знання є сукупним, збірним поняттям, що означає розуміння життя чи діяльності і є абстрактним явищем.

Більш конкретною назвою "реалій" для найменування культурно-зумовленої лексики послуговуються О.Богайчук, О.Гасюк та І.Сахневич [3: 137-141] у своїй праці зазначають, що безеквівалентною лексикою є ті слова, що не мають еквівалентна у мові і не перекладаються безпосередньо. Мовознавець В.Коптілов [19: 65-70] під значенням БЕЛ також розуміє абстрактні або матеріальні явища "невідомі мові перекладу". Проте таке визначення БЕЛ є умовним, додають Богайчук, Гасюк та Сахневич, оскільки відсутність аналога слова в одній мові не виключає його існування в іншій. Інакше кажучи, БЕЛ може варіюватися в межах однієї культури й однієї мови, і, за окремих випадків, бути незвіданою одній національності, що володіє цією мовою, але водночас існувати в іншій. Л.Чернікова [40: 172-177] наводить приклад спільної для британської та української культур проїзної системи з білетами, яка навпаки відсутня в американському житті.

І.Лівицька [15] до твердження про БЕЛ відносять і притаманні мові власні граматичні явища та конструкції, що фактично не мають відповідників у перекладі і можуть називатися БЕЛ. Таким є герундій в англійській мові або неозначений та означений артиклі. У своїй статті про "Переклад Безеквівалентної лексики" вищезгадані авторки Богайчук та Сахневич включають до БЕЛ топоніми й антропоніми, реалії й поодинокі слова без прямих перекладів. Реалії використовують як синонім або підвид БЕЛ.

На противагу цій дефініції, слова-реалії були описані І.Федоровим [43] як слова, що маркують виключно національно характерні об'єкти та предмети. Такий розгляд реалій базується на етимології слова *reālis*, що з латини перекладається, як "дійсний, речовий". Тобто, реаліями називають відповідно речі, об'єкти, що існують в матеріальній дійсності. Залежно від сфери ужитку реалії К. Геншельманн [51] розподіляє їх на:

- **Етнографічні** реалії: пов'язані з віруваннями народів, їх традиціями, обрядами та міфічними істотами
- **Побутові** реалії на позначення предметів побуту, кухні, вбрання, тощо.
- **Географічні** реалії: ономастичні назви міст, сіл, поселень.
- **Історичні** реалії: назви історичних подій та діячів.
- **Релігійні** реалії: позначають релігійні атрибути, посади, свята.
- **Політичні** реалії: містять назви державних устроїв, органів управління.

Р. Зорівчак [18] у своїй книзі "Реалія та переклад" підкреслює, що реалії також змінюються з плином часу. К. Подорожна [32] підтверджує подану думку про мінливу природу реалій і відносить до категорії реалій новоутворені слова й архаїзми. З погляду історичного розрізу Р. Зорівчак поділяє реалії на власні та історичні. Їх пов'язаність з реаліями пояснюється тим, що колись такі історизми вживалися на позначення реалій минулого, а з плином часу та їх денотати припиняють своє існування.

Підсумуємо: у розгорнутому сенсі вбачаємо у культурно маркованих словах як конкретні характеристики побуту народу, так і загальну специфіку умов їх буденності. Із зібраних визначень також впливає твердження про те, що реалії можуть різнитися залежно від побуту населення в межах однієї країни, як до прикладу, традиції Західної України значною мірою відрізняються від звичаїв її центральних регіонів. Наприклад, деякі слова мають інше найменування у західному діалекті (вогнище – ватра, велосипед – ровер) або не мають

відповідника узагалі, як у слові «вар'ят». Більше того, реалії одного й того ж народу зазнають історичних змін, тому унаслідок зникнення первинного явища, слова на його позначення також втрачають свою актуальність і перетворюються на архаїзми або на слова-реалії минулого, на кшталт терміну «смерд», який є менш уживаним у сьогоденні.

Отже, відмінність між БЕЛ та словами-реаліями полягає в різних підходах до визначень і в більш конкретній сфері вживання других. На додачу, Р. Зорівчак розділяє ці два терміни вважаючи реалії моно або полесемантичним словами, які стосуються винятково реальності, тоді як БЕЛ у її розумінні вміщає категорію реалій і охоплює культурно приналежні висловлювання.

До якої категорії тоді слід відносити слова-вирази як «лишенько» або «хай йому грець», які також виражають етнічно український світогляд? На заставках цього, Ю. Степанов [9] увів термін «лакуна», який вміщує у собі як фізичні слова-реалії, аморфні традиції та звичаї, так й окремі словосполучення, вигуки, фрази, які відображають культурний спадок. За його баченням, лакуни є пробілами у міжкультурній комунікації, що, з одного боку, охоплюють усі підвиди реалій, а з іншого – є першопричиною їх виникнення. Кут, під яким розглядають ці дві взаємопов'язані, однак не взаємозамінні дефініції, залежить також від наукового підходу до їх вивчення – перший, країнознавчий та мовознавчий, зосереджується переважно на характерних ознаках лакун та їх класифікації, у той час як у центрі перекладознавчих досліджень знаходиться спосіб подолання перешкод, спричинених культурними відмінностями.

Мовознавець А. Супрун [9] віднес подібні явища до термінів «екзотизм» та «локалізм», трактуючи їх як слова, що характеризують місцевий колорит. М. Кочерган [20] вважає поняття БЕЛ та лакунів тотожними, адже обидва фокусуються на культурних пробілах та відсутності аналогів культурно маркованих слів в інших мовах.

В інших авторів також знаходимо термін "варваризм". З точки зору культури, екзотикою від грецької називають іноземні/ завезені або запозичені речі з акцентом на їх незвичності, новизни порівняно зі "своїм". За такою ж аналогією мовознавець А.Супрун [9: 46-48] називає екзотизмами слова, що були перейняті мовою перекладу або запозичені, і які позначають предмети або традиції мови джерела і її країни. І. Литвин [25] розділяє термін екзотизму та реалій як об'єктів двох різних досліджень - лексикологічного та перекладознавчого. Коректніше буде говорити про екзотизми як про "чужу" лексику запозичену мовою, яка може адаптуватися частково або взагалі не прижитися в ній. Інакше кажучи, під час розгляду слів-реалій або лакуни увага приділяється більше розбіжностями культур і мов, тоді як екзотизми назвою підкреслюють своє значення для мови, якій вони невідомі. Такий зв'язок є одностороннім на нашу думку. Ще один термін, що часто асоціюється з лакунами та екзотизмами і вживається пліч-о-пліч – варваризми. Однак, слово варваризм несе негативне забарвлення, через яке запозичення постають у світлі викрадених з іншої мови лексем.

1.2 Дослідження прагматичної адаптації реалій в перекладознавчих студіях

З часів запровадження нової ери у лінгвістиці та підпорядкованих їй наук переклад перестав фокусуватися виключно на мовних засобах, відкривши дослідження екстралінгвального простору. Відповідно, до арсеналу перекладацьких трансформацій та прийомів додалися й прагматичні адаптації, зумовлені потребою пояснити реципієнту вплив позамовних явищ та закладених сенсів. Однак, незважаючи на свою спільну призначеність, відтворення повідомлення, перекладацькі зміни та прагматичні несуть різний характер та не мають ототожнюватися. Для того, щоб відрізнити сфери вжитку перекладу і прагматики, розглянемо визначення прагматичної адаптації у розумінні видатних мовознавців.

Через докорінно відмінні сприйняття поняття, прагматична адаптація частково набула негативного забарвлення, як неповноцінний або руйнівний інструмент впливу на значення. Про що свідчить позиція зокрема В. Радчука [35:255-267], що стверджує, ніби адаптований варіант є «здешевленою» зменшеною копією великого «полотна». Подібної думки про прагматичні адаптації і В. Демецька [15], що вбачає у ній «перекручування» оригіналу і, цитує О. Якименка [15: 239-243], котрий вважає, що в такий спосіб «підлаштування» тексту, оригінальна версія «збіднюється», а міжкультурні особливості втрачають свою унікальність.

З іншої точки зору, у Словнику перекладацьких термінів (СПТ) зазначається, що адаптація є «спрощенням змісту та форми джерела з метою зробити його доступним для реципієнтів, що не володіють необхідними знаннями для його розуміння». Також, словник подає інформацію про те, що результат прагматичної адаптації деякі перекладачі вважають навіть спорідненими до переказів. А під час адаптування книг для дітей, наприклад, опущення та переказу можуть зазнавати цілі абзаци й уривки. Водночас існує й діаметрально протилежна думка про те, що адаптація покликана відповідати потребам цільової аудиторії К. Клауді «Соціолінгвістика перекладу» [55: 229-234], а отже, як цю ідею розвинула К. Норд у теорії Скопос, «ціль виправдовує засоби» і переклад має бути орієнтований на культуру, що його споживатиме. На наш розсуд, суперечливість щодо доцільності використання адаптації та скептичні погляди на неї, описані вище, спричинені саме різницею між підходами до перекладу. Адже у випадку наявності в повідомленні невідомого чи незрозумілого явища для його споживача перекладач має два гіпотетичні шляхи вирішення проблеми: відтворити лексичну одиницю або значення висловлювання мовою перекладу наближено, за допомогою формального еквіваленту, або ж створити наново свій варіант з аналогічною функцією.

Як наслідок, породжуються відмінності між оригіналом та перекладом, інакше кажучи, якщо перекладач збереже первинний задум та структуру, то він ризикує не викликати у читача/глядача бажаного емоційного враження або залишити його поза розумінням деталей, тоді як з іншої сторони, передавши інтенцію інакшими засобами і зануривши твір у світогляд реципієнта, він і справді позбавить його авторського стилю й особливостей вихідного тексту. Дилема вибору між перекладом чи адаптацією можна пояснити природною унікальністю та неоднаковістю мов і, як результат, культур, оскільки мова є виявом культури і відображенням її характерних рис. У такому разі, питання полягає в тому, до якої міри доцільно та необхідно вдаватися до прагматичної адаптації, та коли її вживання обґрунтоване?

Відповідь на яке можна віднайти у визначенні прагматичної адаптації І.Вегмаса-Легто [70], який вживає її у сенсі коригування/зміни, що потрібна тоді, коли елемент тексту оригіналу не «спрацював би належним чином» у мові перекладу. Виходячи з цього судження, не усі іншомовні явища потребують роз'яснень, перетворень, тощо. Наприклад, товари міжнародних компаній, що присутні у культурі споживача, не вимагають адаптацій, за винятком реклам самих виробів. Окрім того, не кожне застосування перекладу вважається адаптацією, але на думку Вегмаса-Легто, адаптація, як процес наближення, завжди передує перекладу, за тих обставин, коли автор вирішує замінити власні назви в книзі. Скажімо, перекласти імена та магічні назви з Гарі Поттера, аби спростити їх і пояснити маленькому глядачу: Hedwig - Букля. Наслідуючи логіку науковця, подібне коригування у разі перекладу імені Джейн у відомому серіалі «Люцифер» як Маші, не було би виправданим і звучало б неприродньо на фоні інших англійських імен. Тож, як саме різняться переклад та адаптація у своєму прояві?

Видатна мовознавиця К.Норд [61: 91-109] пояснює, що лінгвістичні питання, що відтворюють ту чи іншу прагматичну функцію та, конкретніше за Вегмасом-Легтом, містять один з/декілька із зовнішніх чинників, таких як

- а) присутність культурно зумовленої лексики та відсутність відповідника у мові перекладу;
- б) наявність реалій та контекстів не притаманних і не повністю зрозумілих культурі перекладу;
- в) зміна цільової аудиторії (вікові обмеження у кейсах мультфільмів з дорослими жартами або натяками, на кшталт «Шреку», що видозмінює виклад історії);
- г) потреба слідувати у ногу з тенденціями сучасності (на прикладі перекладу історичних творів, у яких підтримується баланс між сучасним стилем мовлення та характерними особливостями минулого); усі підпорядковуються сфері прагматики.

До того ж, КюНорд уточнює, що існує чотири види перекладацьких проблем, зокрема прагматичні труднощі, які виходять з невідповідності прагматичного значення, складнощі, що стосуються конвенцій поведінки і які також базуються на аломорфічних рисах специфіки двох культур, проблеми лінгвістичного рівня, які зосереджуються на структурних відмінностях мов, синтаксисі, граматики, морфології, і тексто-орієнтовані питання, які виникають унаслідок текстових особливостей оригіналу, його стилістики та жанру. Тобто, у підсумку, можна окреслити проблеми прагматики як ті, що безпосередньо впливають з відмінностей прагматичного смислу, як у загальному розумінні культур, так і випадків окремих контекстів та сенсів.

Перед тим, як перейти до стратегій вирішення, слід спершу представити підходи науковців та їх пропозиції. Дослідження місця перекладу у прагматиці стало фокусом для двох визначних робіт – теорії Скопос К.Райса та Х.Вермеєра

[71] та моделі динамічної еквівалентності Ю.Найди [62]. Остання з яких базується на схемі, де комунікативний ефект і враження від тексту оригіналу первинного споживача (роль якого виконує перекладач) мають співвідноситися з ефекту та реакції вторинного споживача (публіки). Що означає наступне: у процесі перекладу змін можуть зазнати усі мовні рівні, проте прагматичний функціонал оригіналу повинен бути збереженим і відтвореним за задумом автора. Один з факторів, який не можна не врахувати у ланцюжку передачі інформації між мовою-джерелом і перекладу, це саме вплив перекладача, що першим сприймає і пізніше справляє певне враження від твору, на його долю. Важливо відзначити те, що, згідно з вченнями про знак, людина, як його користувач, здатна надавати знаку свого значення. Відтак, розуміння перекладачем оригіналу займає чільне і визначальне місце у побудові міжкомунікаційного мосту між культурами. І, як фахівець у своїй справі, перекладач не повинен вільно адаптувати текст у пориві творчості до тієї міри, коли початкова версія стане невпізнаваною. Залежно від того, яким підходом керується перекладач та з яким перекладацьким викликом він зіштовхнувся, рішення для його вирішення будуть варіюватися. Основні шляхи розв'язання прагматичних проблем були описані й упорядковані А.Честерманом [47: 197-209] у наступному порядку:

- **Культурна фільтрація** або доместикація, прямий аналог адаптації, що позначає спосіб перекладу культурно закладених понять та явищ шляхом підбору відповідників у мові перекладу. У той час, як зворотній процес, під час якого невідомі назви та значення не адаптуються, а натомість запозичуються, Честерман називає фореїнізацією та екзотизацією.
- **Зміна посилу** передбачає внесення коригувань за допомогою експліцитного чи імпліцитного посилу. Таким чином, використання експліцитація розкриває або адаптує значення для реципієнта, а

імпліцитация опускає деталі, про які цільова аудиторія може зробити самостійні висновки.

- **Зміна інформації** охоплює виключення або додавання слів у міру того, наскільки вони необхідні для пояснення та їх присутність/відсутність є важливою для потрактування.
- **Міжособистісні зміни** характеризують рівень емоційної залученості та вираження.
- **Іллокуційні зміни** відбуваються на рівні мовленнєвих актів та виражені у змінах стану, типу речення та наративу мови.
- **Когерентні зміни** стосуються логічних і смислових зв'язків на текстовому рівні (узгодження підпунктів).
- **Часткові зміни** включають види неповного перекладу, такого як транскодування, переклад-анотація.
- **Очевидні зміни** висунення на передній план випадків застосування перекладу (коментарів, нотаток, пояснень)
- **Трансредагування** або суттєве перероблення тексту оригіналу через невдалий виклад, тощо.
- **Інші види змін** (діалектні, структурні)

Найбільш продуктивними способами адаптації власне культурно-маркованої лексики, Т. Лелека вважає:

1. Транскрипцію і транслітерацію у роботі з ономастичною лексикою, e.g., іменами, географічними назвами, назвами брендів, магазинів, продуктів;
2. Експлікацію у вигляді додавання пояснювального коментаря або описовий переклад для повного, більш конкретного розтлумачення сенсу;

3. Еквівалентний переклад, особливо у роботі з ідіомами, фразеологізми та сталими виразами, коли можливо підібрати семантичний або функціональний аналог;
4. Компенсація і комплексні трансформації у випадку роботи з неперекладними явищами і лексичного, і граматичного виду;
5. Менш результативним, але часом вживаним, є опущення, що вживається у разі менш суттєвої інформації або тієї, що є безеквівалентною, але її відсутність не зруйнує зміст висловлювання катастрофічно;

1.3 Особливості кіно дискурсу та міжкультурної комунікації

Поняття кінодискурсу є одним із найбільш обширних і багатоаспектних з усіх дискурсів, оскільки кінодискурс об'єднує в собі і кінотекст, і його усну репрезентацію у грі, і візуальне зображення. Поєднання цих трьох складових науковця Крисанова називає подікодовістю кіно, що і визначає його специфіку. У зв'язку з тим, що кінодискурс походить від драматичного дискурсу, вони розділяють деякі спільні ізоморфні риси. Перш за все, згаданий нами кінотекст або сценарій є словесною основою для зйомок кіно. Аналогічно знаходимо у драмдискурсі театральні п'єси, яким теж характерна форма діалогу, а описи дій, сцен, фонових декорацій описані в абзацах-додатках до них. Як і драматичний твір і будь-який літературний продукт, кінотекст відноситься до ментатексту, тобто нереального, вигаданого світу.

Кінострічки є втіленням певної історії, розповіддю, що має на меті викликати у глядача спектр емоцій від задоволення, сміху і до сліз, та змусити його повірити у дійсність усіх подій. Тут визначальною рисою кінодискурсу є застосування ширшого набору засобів відтворення реальності таких, як декорації, грим, комп'ютерної графіки, звуку та світло спецефектів, трюків. До того ж, кінодискурс характерний більшою варіативністю жанрів, суміш яких породила низку субжанрів, не притаманних для драми. Наприклад, класичними

є жанри комедії, мелодрами, драми, романтики, детективу, мюзиклу, історичного фільму, біографії, фентезі, фантастики, пригоди, суміжними з жанрами художньої літератури.

Новими жанрами, характерними винятково для кінодискурсу, вважають мультфільми, анімацію будь-кого виду, фільм екшн або бойовик, що містить перенаселення кількість спецефектів, серіал, телешоу, реаліті-шоу, шоу талантів, горор, документальний фільм, та гібридні жанри - ромком, мок'юментарі, комедія-драма, кінохроніка, ігровий фільм, спагеті-вестерн, фільм-катастрофа, постапокаліптичний фільм, боді-горор, артгауз, тощо. Різноманітність жанрів, тропів і характеристик кожного з них впливає на стиль перекладу і вимагає розуміння їх дистинктивних ознак.

Наступна схожість між кінодискурсом і дискурсом літератури, що походить від текстового джерела, полягає у стилістиці. Тексти літератури, як правило, насичені стилістичними прийомами, експресивними засобами і емотивною лексикою. Усі вони мають місце і в кінодискурсі, частота використання метафор, гумору або емоційно забарвлених, звісно, залежить від кожного жанру окремо. Іншим важливим моментом для розгляду є те, як ці засоби знаходять прояв у кіно. У тексті вони мають обмежено лінгвістичну форму, тоді як у кіно через акторську гру репліки вимовляються, а далі перетворюються у дубляж чи субтитри.

Аудіовізуальний характер кіно, з одного боку, покращує занурення глядачів у світ екрану, але з іншого, викликає нові проблеми для перекладу. Найбільш ваговою з них є синхронізація озвучування з губами акторів і дотримання швидкості доріжки субтитрів. Для комфортного зорового сприйняття і швидкого читання субтитри мають уміщуватися в один-два рядки, тож викликом для перекладу кінотексту у такому форматі є обмеження часу. Переклад має бути містким, адекватним і водночас лаконічним. Подібно до

художнього тексту, кіно сценарій містить жарти, емоційно забарвлену лексику, сленг, діалекти, побутову і піднесену мови. Труднощі перекладу на лексичному і граматичному рівнях і рішення до них є схожими для обох дискурсів.

Кінодискурс втілює різні історії життя, а отже й своїх персонажів, які належать до певної культури. Таким чином кіно транслює й зокрема культурний менталітет і реалії країни, про яку йдеться. Культурну насиченість та своєрідність легко помітити у поведінці героїв, облаштуванні середовища, де вони живуть, та в їх мовленні. З точки зору лексики, кінопродукт є збірником часто не однієї культури, а їх комбінацій. На додачу, культурний світогляд кіно формується не лише зі сценарію, а з світобачення режисера, особистих сприйняття акторів, що підкреслює різноплановість кіно, його складну структуру. У цьому розумінні, ми розглядаємо і також історичний контекст, у якому був знятий фільм та існували його творці, і в якому відбуваються події фільму, культурний контекст, тобто різноманітність традицій, норм і бачень, індивідуальний стиль, що теж надає картині унікальної форми.

Однак, діалог у кіно встановлюється не лише між автором і глядачем чи глядачем і твором напряму, кіно виходить у прокат і за межами своєї країни, підсилюючи міжкультурну комунікацію. Інакше кажучи, перекладачі кіно мають пам'ятати про прагматичні наміри кінокартин і їх цільову аудиторію. Особливо враховуючи те, що будь-яка аудиторія кіно стала значно вибагливіша через розвиток технологій і зменшення фокусу до більш короткотривалого. Зачепити глядача вдалим вибором слів і пробудити у ньому необхідні емоції є не менш відповідальною роллю перекладача, ніж власне знімання кіно режисером чи виступ актора.

Поза лінгвістичною площиною, у кіно існує безліч знаків, алюзій, фонових знань та референсів, що створюючи для команди перекладачів проблему спершу декодування та розпізнання комунікації між кінотворами, сутності відсилань, а

згодом і їх перекладу. У випадку якщо згадкою слугує культовий вислів, перекладачам важливо дотриматися форми репліки для відтворення логічного зв'язку між творами. Не говорячи про немовні знаки, такі як референси на іконічні сцени, імперсоналізація голосу, метафори, що криються у використанні світла й тіні, кольорової гамми, декорацій і їх розташування, які є неперекладними, але безпосередньо і безперечно впливають на кінокартину.

Ще одним інструментом кіно є віртуозний супровід сцени музикою, як вербальної, так і невербальної. З позиції перекладу, пісні несуть менш об'ємну, але необхідну для глядача інформацію про деталі настрою героя, його вподобання, яки навіть наступні події. Тому переклад кіно не зводиться до кіносценарію виключно, а мусить враховувати й будь-які інші вербальні знаки. Сюди також відносимо і веврбальні неомовлені знаки, як наприклад, таблички, назви закладів, смс показані на екрані, записники, тощо, усе, що потенційно нестиме вагому інформацію.

Коректне і чітке розуміння сутності повідомлення, його призначення та ефекту, що він має справити, є запорукою успішного перекладу. Як було описано у підрозділі вище, інтеграція людей та їх спілкування становить чи не найзаплутаніший процес, не кажучи вже про специфіку взаємодії людей різних культур, часів, світоглядів та характерів. На додачу, різномайття контекстів, занурене у певний дискурс, набуває особливостей його функціонування та керується комунікативними інтенціями типу дискурсу зокрема. Посилений інтерес до вивчення специфіки кіно дискурсу обумовлений ще й тим, що даний підвид дискурсу є відносно новим і найбільш стрімко розвивається паралельно з модерними технологіями. Так історично, існування художнього дискурсу переросло в екранізацію, де основним носієм значення стала картинка, оскільки звуку та й спецефектів ще не було винайдено. Однак, уже зі свого зародження кінодискурс визначив глядача як свого ключового поціновувача та надав йому право взаємодіяти з персонажами, іншими словами, трактувати їх думки,

переживати ті ж емоції та бути активно залученим учасником замість лише спостерігача. З плином часу і зміною тенденцій, кінодискурс сягнув небачених висот і охопив не тільки візуальне відтворення подій, а й їх музичний супровід та навіть, за період останніх десятиліть, дубляж і субтитрування. Водночас категорія кінодискурсу розширилася з кінострічок до серіалів різних видів та жанрів. Тому, уявивши масштаб глобалізації кінодискурсу, можна простежити як процес становлення кінематографу вплинув на міжкультурну комунікацію та поширення культурно специфічних понять і норм.

На цьому плюральність кінодискурсу не завершується, адже творчий потенціал та наснага дозволили режисерам реалізувати історичні, наукові, реальні та вигадані картини, а їх діячі стали представниками різних культур, етносів та епох. І враховуючи, що до процесу створення фільму докладають зусиль численні майстри – режисери, сценаристи, гримери, звукорежисери, оператори, то й вихідний твір не є відображенням світогляду одного автора, а низки людей, що доклали до нього свою руку. У підсумку, кінодискурс можна розглядати через незчисленні призми унікальних культур, світобачень й зовнішніх обставин часу, які вплинули на формування героїв кіно та мікроконтекстів.

Перейдемо до поетапного розгляду характеристик кінодискурсу у рамках серіалу «Ферзевий Гамбіт» і першою деталлю у його вивченні є приналежність стрічки до продюсерства Нетфлікс, себто американської стрімінгової платформи. Починаючи з макроконтексту, фільм переносить нас як глядачів в 60-ті роки повоєнного відновлення Америки, де серед трагічних умов перед нами з'являється головна героїня – Бет Гармон. На фоні лінії особистого життя та кар'єрного зросту Бет розкриваються другорядні, але не менш важливі підтеми, серед них А. Головня та А. Щербина [12] виділяють соціокультурні аспекти пристосування дівчини до, спершу, школи для сиріт, далі – до сім'ї опікунів і

першої звичайної школи, і, врешті-решт, пошук свого місця серед світу чоловіків-шахістів.

Життєві перешкоди знайшли свій вияв у невербальних кадрах фільму, як наприклад, феноменальній пам'яті Бет та її галюцинаціях на стелі, і реалізувалися вербально у її інтерв'ю для преси, пронизаним журналістською допитливістю та драматизмом. Похмуре дитинство майбутньої чемпіонки залишило відбиток на її стилі життя (вживанні алкоголю, жазі до відкриттів, пригод, перемог та розкоші), а разом і на лексичному наповненні реплік. У додатку 1 можна підмітити високу частотність вживання слів на позначення напоїв, магазинів, страв, тощо. А на додачу до багатостороннього характеру кінодискурсу як явища, у серіалі «Ферзевий гамбіт» висвітлено множину культур, у процесі того, як юна генія виграє чемпіонати один за одним та подорожує світом. Поступово, і коло її оточення поповнюється новими знайомствами. У мовних засобах ці події знаходять прояв у власних назвах міст та країн, готелів, журналів і газет, що пишуть про славу Бет. При чому, далеко не усі назви були адаптовані чи пояснені за допомогою опису/додавання інформації, адже у такий спосіб глядач втратив би можливість сприйняття іншої культури та національності. Детальної уваги варте зображення фінальне протистояння американки російському гросмейстеру, що у світлі повномасштабної війни Росії проти України вплинуло на пом'якшення деяких сенситивних слів, на кшталт «вбивчий» - «смертельний». Поміж того, труднощі у стосунках і родині спостерігаються не лише навколо Бет Гармон, а і її мачухи. Унаслідок чого, напруга та приховані конфлікти знаходять вихід у розбіжності думок і висловлювань, та становлять одну з найбільших категорій дослідження прагматики у кіно творі.

Головний акцент, що проходить ниткою між усіма гранями та поєднує їх, це гра в шахи. А отже, найвибагливіших питань є точне й правильне відтворення лексики на позначення шахових термінів (фігур, прийомів, тактик, правил) і,

враховуючи, що цільова аудиторія не буде досвідчена у грі настільки, як професійні гравці, то переклад потребуватиме адаптації - скорочень, спрощень, та пояснень. У статті про експресивність кіно дискурсу до теми семантики та прагматики Т. Крисанова [21: 23-31] погоджується, що кіно дискурс націлений на свого реципієнта і додає, що крім того він є «соціально обумовленим». Під цим поняттям науковиця розуміє цілу «соціальну практику», що узагальнена та зібрана через вживання мови. Виходить, що контекст, обставини створення та потрактування, інтерації забезпечують загальне розуміння тексту. Тоді як потенційна публіка може складатися з різних вікових груп, гендерних і соціальних параметрів, з причини чого і кіно витвір вимагає актуального для сучасності тлумачення залежно від цінностей та уявлень певного часу. У такий спосіб, за Крисановою, кіно дискурс не лише переносить знання про наше оточення, реальність, а й будує ідентичність.

Висновки до розділу 1

Отже, визначивши ключові терміни, якими послуговуються мовознавці для опису культурно-маркованої лексики, ми розмежували безеквівалентні слова, лакун та екзотизми як терміни, що розглядають подані поняття у різних площинах - перекладацькій, лінгвокультурологічній та лінгвістичній. У подальшому ми будемо вживати термін млів-реалій на позначення культурної специфіки, оскільки цей термін є ширшим та охоплює більше підгруп.

У розгляді питання про те, що вважається контекстом, було встановлено основні види екстралінгвальних чинників та його типологію, а саме: лінгвістичний, соціокультурний, ситуативний, психологічний, глобальний та історичний контексти. А також було відмічено, що прагматичне значення висловлювання не обмежується зовнішніми факторами, натомість людина, що виступає в ролі мовця, здатна надавати акту мовлення свого сенсу. У другій частині було встановлено різницю між перекладом і прагматичною адаптацією,

що являє собою внесення коригувань у переклад задля усунення відмінностей у культурі, світогляді, цінностях, а також досягнення прагматичного потенціалу повідомлення; де переклад забезпечує відтворення на мовному рівні, а прагматична адаптація передає його позамовні сенси і завжди передує йому в аналізі сказаного чи написаного. Керуючись цією думкою, ми дійшли до висновку, що найдоцільніше та найкоректніше послуговуватися теорією Скопос у своїй роботі, адже вона забезпечує передусім не еквівалентність тексту оригіналу та перекладу, а саме адекватність та зрозумілість значення. В останньому ж підрозділі було визначено потенційні труднощі перекладу кіно дискурсу, що полягали в його полікодованості, орієнтованості на різну цільову аудиторію, міжкультурній комунікації, та різножанровості. І як результат, було охарактеризовано причини прагматичної адаптації в цілому та потенційні ефективні стратегії вирішення проблем перекладу прагматичних значень, які будуть детальніше розглянуті у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ СЕРІАЛУ

2.1 Ядро лексико-семантичного поля серіалу

Оскільки у самій назві серіалу «Ферзевий Гамбіт» криється шаховий прийом, передбачуваним є те, що його сюжет і лексично-семантичне ядро зосереджуються довкола цієї настільної гри. У центрі поля відмічаємо такі пов'язані з шахами іменники, як, по-перше, **назви фігур і приладдя потрібного для ведення партії:**

- *Do you imagine that you saw the king as your father and the queen as a mother? I mean, one to attack and one to protect?*
- *They were just pieces. And, anyway, it was the board I noticed first.*
- *It's an entire world of just 64 squares. I can control it, I can dominate it. (QG,3)*

З уривку інтерв'ю між головною героїнею Бет та представницею медіа виділяємо такі терміни, як *король, ферзь, фігурки, дошка, 64 клітинки.*

Шахи присутні у її житті практично всюди і настільки заповнюють її буденність, що Бет не воліє соціалізуватися у новій школі і ходити на вечірки з дівчатами, а краще придбає ще один посібник і розбере можливі слабкі сторони її минулих партій. Завдяки природному таланту до запам'ятовування, своїй рішучості та багатогодинній практиці дівчина підкорює чемпіонат за чемпіонатом, що відображено у газетних вирізках наступними лексемами:

The world of Kentucky chess was astonished this weekend by the playing of a local girl who triumphed over hardened players to win the Kentucky State Championship. Elizabeth Harmon, a student at Fairfield High, showed a masters of the game, unequalled by any female, according to Harry Beltik, whom Miss Harmon defeated for the state crown. Та в заголовку: Schoolgirl beats grandmaster in Pittsburgh. (QG,2)

З прикладу бачимо, що більшість слів, вжитих для підкреслення колосального успіху Бет, виражені дієсловами, як от *тріумфувати, показати клас, перемогти, побити*. Ось ще один приклад захоплення грою молодой дебютантки:

Onlookers were amazed at her youthful five points of strategy. She shows the assurance of a player twice her age. That's national recognition, my dear. (QG,3)

Та відгук шахового експерта і коментатора після її перемоги у Мексиці:

Undefeated, this morning, she played the Queen's Gambit Declined. Facing relentless pressure in the middle of the board, Harmon had him on heels from the start. She did it mostly with pawns and crushed his position as one might crush an egg. Dietrich played well, made no blunders or anything that could properly be called a mistake, but Harmon moved with such deadly accuracy, such measured control, that his position was hopeless by the 23rd move. Impressive play by a young woman. (QG,4)

Звернімо увагу на синонімічний ряд до слова «вигравати», що варіюється стилістично. Перемогу Бет описують красномовно і метафорично, що підкреслює сильну конотацію значення, як у «слідувала за ним по п'ятam», «розчавила/розплющила його, як яйце», а серед інших цитат виділимо ще варіанти «знищити», «стерти» та «дати йому деру».

Заирнемо у процес проведення щоденних матчів, аби відстежити назви кроків та прийомів шахістів:

- *And the rook comes to the seventh rank.*
- *The Caro-Kann defense, a genuine bummer. It's all pawns and no hope.*
- *I'd take the knight.*
- *Let me show you how to win with Black.*
- *What does White do here?*
- *Queen takes pawn.*

- Rook to knight eight. Check.
- Queen falls.
- Mate. (QG, 3)

Проаналізувавши діалог двох гравців, можемо відзначити, що для опису дій гри переважно використовується теперішній простий час дієслів. Лексична група також насичена іменниками, зокрема термінами, що означають конкретне розташування фігур. Так, наприклад, у розмові описані відомі безвихідні ситуації на полі гри – шах і мат. Цікавими є приклади вживання прикметників у ролі іменників, коли терміни «білі» та «чорні» вживаються стосовно двох наборів фігур і двох сторін гравців. Розглянемо і решту цитат:

I'll just cover it with a bishop... Move! (QG,2)

When moving his piece: Draw! (QG,2)

You got me. I resign. (QG, 2)

Подібно попереднім випадкам термінологія шахів у даному уривку представлена дієсловами, однак у наказовому способі, коли опонента закликають зробити хід чи здатися. Об'єднаємо зібрані приклади в єдину ЛСП під назвою шахи, де шахи, як різновид гри, буде становити ядро, ближня периферія складатиметься з іменників на позначення шахових фігур, приладдя, а периферія міститиме ходи та прийоми пов'язані з ними, титули та їх комбінації з іншими частинами мови.

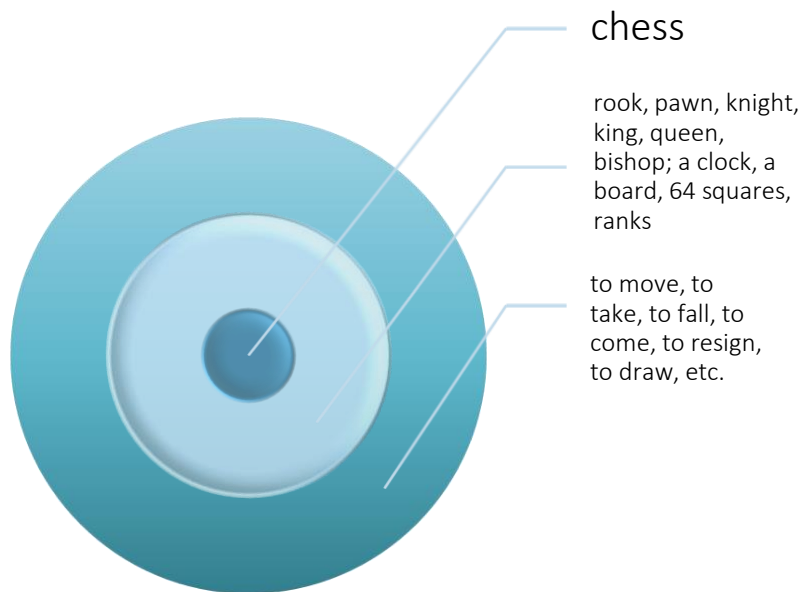
ЛСП «Гра в шахи»: *What's that game called? I wanna know what you're playing. It's chess. (QG,1) His name was Shaibel. He was a janitor. We played in the basement. The janitor taught you to play chess. That's right. William Shaibel was a fine player. (QG,6) Let's play a game. I play White. (QG,1) When you lose the queen that way, you resign. No. Yes, you have resigned the game. The game is over. (QG,1) I still beat you. Could have beat me sooner. (QG,1) The squares have names? (QG,1) I am*

playing White? From now on we take turns. This is how the game should be played. (QG,1) Check. Mate. (QG,1) Modern Chess Openings. You'll need to learn chess notation before you can read it. (QG,1) You play the color you choose. (QG,1) The other girls, do they have a chess club? I play in my head. (QG,1) The bishop blocks. (QG,1) I believe we have chess sets in the closet. (QG,1) They left backward pawns all over the place and their pieces were wide open for forks. (QG,1) There's 57 pages about it in the book with 170 lines stemming from P to QB4. (QG,1)

ЛСГ «Стратегії і прийоми»: That's called a Scholar's Mate. (QG,1) You should learn the Sicilian Defense. (QG,1) When White moves to king four. Black does this. There are more strategies you'll learn down the road. The Levenfish Variation. The Najdorf Variation. (QG,1) Castles. (QG,1) Ah, the Réti Opening. (QG,1) Do you play the King's gambit? (QG,1)

ЛСГ «Ходити»: Borgov withdraws his Queen to G6. Harmon's knight boldly invades E6. (QG,6) That one moves up and down, or back and forth all the way if there's space to move in. One square diagonal and one square straight. (QG,1) Then, the bishop checks on knight five... But that one can only go up. That tall one can go any way it wants. (QG,1) I'll just cover it with a bishop... Move! (QG,2) And the rook comes to the seventh rank. Rook to knight eight. (QG, 3)

ЛСГ «Вигравати»: One thing about Elizabeth Harmon is that she loves to win. (QG,6) There'll be a chessboard set-up in the Oval office, and, of course, a photo of you kicking his ass. (QG,6) I need my mind cloudy to win. (QG,6) I had his pieces tied up in 15 moves. I mated him in six more with a knight-rook combination. (QG,1) If you win, they move you up. Is your match over? Yes, I won. (QG,2) She's more known for coming up early and strong, demoralizing her opponents from the start. (QG,6) Facing relentless pressure in the middle of the board, Harmon had him on heels from the start. She did it mostly with pawns and crushed his position as one might crush an egg. (QG,4)

Лексично слова-одиниці ЛСП «Шахи» виражені:

- 1) Іменниками: *a knight, a pawn, a queen, a bishop, a king, a rook*;
- 2) Іменниками-титулами гравців та іменниками-ознаками їх ролі один відносно одного: *a beginner, a coach, a master, a grandmaster, a National Master (NM), an International Master (IM), an opponent, a winner, a loser*;
- 3) Іменниками-назвами матчів: *a simultaneous game, a tournament, a Cincinnati Tournament, Pittsburgh Tournament, Houston Tournament, Kentucky State Championship, Open Chess Championship, a Remy-Vallon Invitational*;
- 4) Іменниками-назвами стратегій та прийомів: *an endgame, adjournment, an opening, a round, speed chess, the final*;
- 5) Прикметниками, що походять від власних назв та імен, для опису стратегій: *Caro-Kann Defense, The Najdorf Variation, The Levenfish Variation, The Sicilian Defense*.
- 6) Іменниками іменами видатних шахістів: *Deinkopf, Capablanca, Alekhine, Meyer, Bogoljubov, Grunfeld, Borgov, Watts, Mikenas, Botvinnik, Morphy*;

7) Дієсловами, що позначають ходи: *to take, to move, to draw, to fall, to exchange, to trade, to put, to lay*;

8) Дієсловами, що описують перемогу у грі: *to win, to clean the clock, to wipe somebody out, to triumph, to beat, to defeat, to kick someone's ass, to crush somebody's position, to have somebody on their heels, to have somebody's pieces tied up*.

9) Дієсловами, що описують програш у грі: *to drop, to lose, to be defeated, to draw, to resign, to go into pieces*.

10) Колокаціями зі словом *move*: *seal the move, regret a move, think over a move, pass a move; to move diagonally, vertically, with deadly accuracy*;

Слід нагадати, що у серіалі «Ферзевий Гамбіт» йдеться не лишень про становлення нової зірки шахів, а найголовним чином про боротьбу жінки за право бути нарівні з чоловіками, протистояння численним гендерним стереотипам і підтвердження її значущості. Тому до одного з провідних лексично-семантичних полів картини відносимо роль жінки, що виборює своє визнання попри сумніви чоловічої спілки шахістів:

- *What's your rating?*
- *I don't have a rating.*
- *Are you sure you wanna do this?*
- *We don't have a women's section.*
- *I'll put you in beginners.*
- *There are three guys in there with rating over 1800.*
- *And Beltik may show up. They will eat you alive. (QG,2)*

Але слабкою та неспроможною на серйозну розумово важку гру, Бет бачать не тільки і не обов'язково чоловіки, адже стереотипне мислення укорінилося і прижилося й у деяких жінок серіалу, насамперед у словах її мачухи:

- *I'd like to make some money.*
- *Oh, to buy clothes with, I suspect.*
- *To enter chess tournaments. (QG,2)*

Далі з бесіди між головною героїнею та місцевою журналісткою усвідомлюємо, наскільки глибокою та наріжною є проблема гендерної нерівності, адже усі питання, що їх ставили Бет, стосувалися виключно її як дівчини, а не геніальної шахістки:

- *Tell us how it feels. I mean how to be a girl among all those men?*
- *I don't mind it.*
- *Isn't it intimidating?*
- *I mean when I was a girl I wasn't allowed to be competitive. I played with dolls.*
- *Chess isn't always competitive.*
- *No, but you play to win.*
- *Yes, but chess can also be...beautiful. (QG,3)*

З лексичного наповнення розмови бачимо, що журналістка навмисне вживає прикметники ‘суперницький’ та ‘лячний’ з натяком на те, що Бет – маленька дівчинка, що втрутилася у світ дорослих, поважних чоловіків і ніби хоче довести їх слабкість. Хоча, у плині історії ми, глядачі, неодноразово зустрічаємо як гравців-школярів, так і дітей. Вона невпинно схиляє Гармон до думки, що та хоче перемоги і домінування, частково для того, аби заповнити почуття самотності (Бет і справді була сиротою, але ж у неї з’явилася мачуха, що ненадовго все ж дала їй материнську любов). У баченні преси усе ніби зводиться до протиставлення чоловіків і жінок, останні з яких буцімто є слабкими, стараються ствердити свою силу, міряються нею і хочуть отримати увагу. Жінки і дійсно мали виборювати свої права у 60-тих, однак і крім суперництва у людей – не лише жіноцтва - є безліч причин цікавитися шахами. Але чомусь, заради спрощення і викривлення ситуації, деяким виданням було простіше звести

працю, захопленість і старання Бет банально до її статі. Що, власне і читаємо в опублікованій статті після цього діалогу:

With some people, chess is a pastime. With others, it is a compulsion, even an addiction. Now and then a small boy appears and dazzles us with his precocity at what may be the world's most difficult game. But what if that boy were a girl? A young unsmiling girl with brown eyes, red hair, and a dark blue dress? Into the male-dominated world of the nations' top chess tournaments strolls a teenage girl with bright intense eyes from Fairfield High School in Lexington. She is quiet, well-mannered, and out for blood. Beth Garmon...where was I? It's all Greek all of a sudden. (QG, 4)

Розчарування Бет є цілком зрозумілим, оскільки стаття виявилася не більше, аніж купкою стереотипних кліше, що лексично знаходять прояв у прикметниках *well-mannered, quiet, unsmiling* стосовно жінки і, на противагу, антонімами, *male-dominated, difficult, serious, workmanlike*. Гармон описують лише поверхнево, згадуючи її зовнішність за допомогою іменників та прикметників *brown eyes, red hair, dark blue dress, intense eyes, a teenage girl*, де ані слова про її особистість, специфіку гри, власну історію. Подібні наративи звучать і з вуст доколишніх, наприклад, однолітки-дівчата Бет, запросивши її на свою вечірку, говорять:

- *What about the boys?*
- *Are they good-looking?*
- *Do you date any of them?*
- *But if you had the time is there anyone you've met that you'd like to trade rooks with? (QG,3)*

Що ще раз підтверджує гендерну забарвленість лексичного поля серіалу. Особливої уваги варте значення фрази *to trade rooks with*, яке Бет розуміє буквально як дієслово 'обмінятися', але є прихованим евфемізмом стосунків. Названа матір Бет теж, здається, гадає, що дівчата її віку займаються тим, що

мріють про хлопців та побачення. Шукаючи виправдань відсутності доньки на заняттях, вона миттю згадує про мононуклеоз (хворобу герпесвірусного походження, яка передається найчастіше через слизові, а отже поцілунки):

- *I could write a medical excuse claiming mono.*
- *Mono?*
- *Mononucleosis.*
- *It's quite the thing in your age group, according to the Ladies Home Journal. (QG,2)*

Судячи зі слів однокласниць, медіа та подекуди мами, життя дівчини може бути зосередженим лише довкола тем одягу, моди, хлопців та розваг, на кшталт кіно і пісень, одна з яких якраз звучить на фоні цих подій:

*Every time we meet,
Everything is sweet,
Oh, you're so tender,
I must surrender,
My love is your love,
Now and forever. (QG, 3)*

Інтереси більшості дівчат-підлітків узагальнюються до любові, що відтворюється прикметниками *sweet, tender* та ключовими словами *love, forever, meet, surrender*. На жаль, Елізабет не всі сприймають як серйозного гравця і у вищій лізі, про що свідчить некоректне запитання репортера на національному відборі:

- *Miss Harmon, what do you say to those in the Chess Federation who accuse you of being too glamorous to be a serious chess player? (QG, 6)*
- *I would say that it's much easier to play chess without the burden of an Adam's apple.*

Дослідивши усі випадки, відтворимо друге ЛСП, осередком якого буде слово «жінка», центр якого нараховуватиме усі стереотипно пов'язані з жіночою статтю прикметники та іменники, а периферія складається приписаних жінкам дій, а однією з підгруп буде антонімічна їй група слів-ознак чоловічої статі:

1)Іменники: *a girl, a mother, a girlfriend, a wife;*

2)Прикметники: *well-mannered, quiet, glamorous, beautiful, red-haired, women's, beginner's, intimidating, brown-eyed, competitive, unequalled, female, tender, sweet;*

3)Антоніми: *male-dominated, brutal, serious, difficult, workmanlike, hardened; to keep the roof over our heads,*

4)Дієслова: *to cook, to buy clothes, to surrender, to date, to play with dolls, to eat up commissions, not allowed to have pets;*

ЛСП «Жінка»: *Girls do not play chess. (QG, 1) So far, Elizabeth Harmon is proving to be the biggest attraction since the Youth Festival in 1957. (QG, 7) But a lot of the girls belong to social clubs. (QG, 2) Don't you look lovely? (QG, 2) Saving is a good lesson for a girl to learn. (QG, 2) The only girls who work are colored. (QG, 2) I won't argue that broadening one's social life is important for a girl your age. I just wonder whether a dance class or a girl's club wouldn't be better for making friendships. (QG, 2) We don't have a women's section. I'll put you in the beginners. (QG, 2) I believe we could fly to Houston, have a very pleasant vacation in the sun. Do girly things. I hear they a very lovely beauty spa at the hotel. (QG, 3) It's mostly about my being a girl. It shouldn't be that important. They said nothing about how I play the Sicilian. (QG, 3) Miss Harmon, what do you say to those in the Chess Federation who accuse you of being too glamorous to be a serious chess player? (QG, 5) But what if that boy were a girl? A young unsmiling girl with brown eyes, red hair, and a dark blue dress? (QG, 3) That's it, honey, hold it up so we can see it. (QG, 3) Oh, dear, be a good girl and get that little bottle of green pills by my bedside. (QG, 3) You can never be a model, you are pretty enough but you are much too smart. It takes a strong woman*

to stay by herself in a world where people will settle for anything, just to say they have something. (QG, 5)

У попередньому підрозділі ми звернули увагу на небачений успіх головної героїні та її відданість своєму гобі, однак у її вершинах, як і будь-яких досягнень, є і зворотня сторона. Відмітимо, що захоплення Бет шахами та її обізнаність у прийомах не є суто професіоналізмом, а справжньою пристрасстю, її світом, жагою, про що обережно натякає журналістка у наступних репліках:

– *Have you ever heard of Apophenia? It's the finding of a pattern or meaning where other people don't. Revelation, ecstasies. Creativity and psychosis go hand in hand. Or, for that matter, genius and madness.*

– *You think I'm crazy? (QG, 3)*

Тобто, концепт таланту розкривається у лексичних одиницях «екстаз», «психоз», «божевілля», «одкровення», «залежність», «нестримність», «геній», «апофенія», «креативність», «ненормальність».

ЛСП 3 «Талант/галановитий»: *To tell you the truth, child, you are astounding... (QG, 1) Mr. Ganz tells me that you are a gifted child. He maintains that you are a phenomenal player (QG, 1) Charles Levy will take board number one since he's our top player. (QG, 1) Revelation, ecstasies. Creativity and psychosis go hand in hand. Or, for that matter, genius and madness. (QG, 3) It's foolish to run the risk of going mad for vanity's sake. (QG, 5) You really are something (QG, 3) You're a wonder. In 31 moves I had his king in a mating net. (QG, 4) Yeah, it's too bad Morphy fell into muttering paranoia and died. (QG, 5) And then he'd play the next day like a shark. You know what they'd called him? The pride and sorrow of chess. (QG, 5) Now I think about it sometimes when I'm analyzing my ass off a chess board. I'm not obsessed with it the way one has to be to win it all. (QG, 5) You already have so much more than they do. Talent. (QG, 5) Plateaus are the worst and you're far too old to be called a prodigy anymore. (QG, 3) They're calling you a wunderkind. (QG, 3) Great,*

another fucking brain. (QG, 2) You're too sharp for me. (QG, 5) I'm supposed to be an electrical engineer, not a chess bum. (QG, 5) Two sides of a coin. You've got your gift and you've what it costs. (QG, 5) Impressive play by a young woman. (QG, 5) It's a goddamn miracle. (QG, 1) You are a marvel, my dear. (QG, 6) What a brilliant recovery! (QG, 6) She is at the top of her class in reading and arithmetic. That's very impressive. Beth is also a very strong student in science and geography. She is the model Methuen girl. What's a grandmaster? A genius player. (QG, 2) Beth, dear it makes you a celebrity. (QG, 4)

Час від часу режисер звертає нашу увагу на «темну сторону» геніального розуму Бет і цим підіймає питання того, чи справді дар людини є породженням і наслідком її психічних порушень та травматичного досвіду. Почасти Бет перейняла любов до шахів від того, що їй було самотньо і нудно, а матчі зі шкільним двірником допомагали згаяти час і втішитися. Проте, слід зауважити, що пігулками маленьку Елізабет почали годувати ще до її відкриття шахів. Але журналістка вперто й упереджено схиляє дівчину до зізнання, що її захоплення є чимось хибним і нездоровим, не знаючи усіх обставин. І як результат, відсутність підтримки, викривлення її слів, тиск оточення, підсилюють вже існуючу прив'язаність до седативних речовин й інших залежностей. Що простежуємо у наступних вирізках:

- *What are they?*
- *Magic vitamins.*
- *Green one's to even your disposition.*
- *Orange and brown for building a strong body. (QG, 1)*

Першу згадку про так звані чарівні пігулки отримуємо в першому ж епізоді, де їх применшено називають «вітамінками» для здорового росту організму, за якими насправді криється речовина ксензолам, легалізована в Америці 1960 року. Невимушене ставлення до медичних препаратів

спостерігаємо і в словах названої мами Бет, яка теж їх приймала, де жінка говорить про них як «заспокійливі» та «ліки від застуди»:

I have a proclivity for viruses or they for me. I need you to fill this prescription for me. My tranquility medicine. Dr. Talbott has decided I need more tranquility. (QG, 2)

Тож, відповідно, і незріла Бет переймає уявлення про седативні як про таблетки для покращення концентрації, що і призводять до дещо серйознішого побічного ефекту – залежності. Після пігулок вона переходить на міцніші речовини, а саме – алкоголь. З ним дівчину познайомила нерідна матір, знову ж таки на своєму негативному прикладі:

– *Did you ever think that maybe it's the drinking that's making you sick?*

– *Oh, please, I've flirted with the alcohol most of my life. It's high time I consummated the relationship. (QG, 4)*

Тепер, у дорослішому віці, Елізабет може чітко помічати пагубну дію таблеток і не закриває очі й на мамине зловживання спиртним зокрема. В асоціації з ним вона вживає слово «хворий», себто «нездоровий». Але хай там як, місіс Вітлі легковажно називає їх з напоями стосунки «фліртом» та «грою». А невдовзі після її смерті, повнолітня Бет і сама купує собі зелені пігулки, щоб вгамувати стрес:

– *Can you give me a tranquilizer?*

– *Yes, I have a sedative.*

– *Can you prescribe me Librium?*

– *I suggest meprobamate. (QG, 4)*

А впродовж серіалу ми зустрічаємо численні назви коктейлів та спиртних напоїв: *Pastis, Martini, Margarita, Budweiser, Cerveza, Gibson on the rocks, Red ripple wine, Vodka.*

ЛСП 4 «Хвороба/залежність»: *It's like a disease, something we can become infected with... (4, en.1) I thought, I told you to take those vitamins at bedtime. (4, en.1) What I need are...the pills. The booze. I need my mind cloudy to win. (4, en.6) You were right. The vitamins work better at night. I like the way it feels. (4, en.1) The pills clatter. (4, en.1) New State law. No more tranquilizers for kids. Did Fergusen give you any green pills? Extra ones. They got the state after them after what they have been doing with those pills. Do you have any more vitamins? Will you run over to Bradley's for me and pick up three packs of Chesterfield. Do they fill those bottles half full? There's a rumor you were drunk. I wasn't drunk. Hungover then. I could have been stone-cold sober. It wouldn't make a difference. You were too hung up on doubling my pawns. And maybe get high too. Why not?*

2.2 Лексико-семантична класифікація культурно специфічних слів

Менш охопленими, але не менш важливими є аспекти життя та побуту 60-тих Америки та особистого життя Бет Гармон поза шаховими турнірами.

Дитинство Гармон заклало підґрунтя для усього її майбутнього, як у позитивному, так і в негативному сенсі. Дівчинка була сиротою, а через це була приречена рости в дитбудинку і носити клеймо «сироти», що пронизує першу половину серіалу і велику частину її життя:

Orphaned by yesterday's collision on New Circle Road, Elizabeth Harmon surveys a troubled future. Elizabeth, 9 years old has left without family by the crash.

You're an orphan, Beth. I imagine it must have been such a distraction from life in such a depressing place. And you must have been very lonely. I'm fine being alone.

Підтвердження чому знаходимо у контекстуальних синонімах до слова «сирота» - прикметниках «самотній», «одинокий», «депресивний», «проблематичний», «осиротілий», та словосполученні «без сім'ї». І, повторно, зауважимо негативну конотацію досліджуваного лексичного ряду. Об'єднує цей

перелік слів спільна приналежність до концепту родини і соціальних зв'язків, на важливості яких наголошують близькі Бет люди словами 'there's much more to life than chess'.

Визначимо, що саме входить до ЛСП «сім'я та стосунки»: *You gotta eat every bite or they'll tell Mrs. Deardoff and you won't get adopted. You adopted me. Can't you talk to me? I'm not an orphan. I'm your daughter. You're my legal father. And the father? Doesn't say. Orphaned by yesterday's collision on New Circle Road...without family. You're an orphan, Beth. He wants to marry me as soon as he divorces the wife he's already got. Though I'm no longer a wife, except by a legal fiction, I believe I can learn to be a mother. Is it true that you learned to play at an orphanage when you were two? You understand, dear, your mother's passed on? Her mother was pronounced dead at the scene. Your mamma and daddy dead? What I really wanted is for us is to be friends. Of course, we are a family. Then I got pregnant. You have a child? We did, yes. Adopting you was actually his idea. I just wonder whether a dance class or a girl's club wouldn't be better for making friendships.*

Конотацію можна яскраво простежити також у спілкуванні Бет з іншими вихованицями-сиротами будинку Метуен. Через відсутність батьківської опіки усі діти і головна героїня разом із ними дізнаються про світ нову інформації без обмежень, фільтрів і пояснень. Це призводить до наповнення словникового запасу 9-річної дівчинки знаннями про лайку. Чує вона їх найчастіше від подруги Джолін.

ЛСП «нецензурна лексика»: *You're a bunch of fucking cocksuckers. Oh, fuck you, cocksucker! You're all fucking cocksuckers and you're the biggest of them! Good for you, cracker. Morning, cracker. You cocksucker. Jolene, I want to know what a cocksucker is. Shit! Sweet Jesus! Beats the shit out of me. The girl doesn't seem a heck of a lot to say. Son of a bitch! Come on, you ugly piece of trash. You are out of your fucking mind!*

ЛСП «Расизм»: *We're too old or too black. The only girls who work are colored. But when I found out the school used to be called the State normal school for colored persons it made me want to study history which pissed me off way more than I already was.*

Окрім того, значний прошарок лексики становить слова-реалії, що відроджують життя в Америці 60-70-тих років за період дитинства і юнацтва Бет Гармон і які можна об'єднати в **ЛСП CULTURE**.

Відповідно до того, якими лексемами представлені реалії, їх можна розподілити:

- **за часом** на сучасні та історичні (*Susan Hayward – Сьюзан Гейворд, американська акторка Голівуду другої половини 20 ст., відома свої ролями у романтичних драмах, Chesterfield – «Честерфілд» назва марки сигарет*)
- **за предметною ознакою**
- на власні назви (*Kentucky – штат Кентукі, Cincinnati - Цинциннаті, місто у штаті Огайо, Ben Snyder's – комісійний магазин у Снайдера, Apple Pie club – клуб «Яблучний Пі», the Sub Debs – клуб «Дебютантки», Fairfield school – школа Файерфілд, Lexington paper – місцева газета «Лексінгтон»*)
- матеріальні реалії, що представлені (*Gibson on the rocks – коктейль «Гібсон» з льодом, master bedroom – головна спальня, plum pudding – сливовий пиріг*)
- культурні реалії політичної, економічної, тощо сфер життя (*allowance – кишенькові гроші, drive-ins - автокінотеатри, seven thousand three hundred fifty feet – дві тисячі триста метрів над рівнем моря, tuition money – гроші з навчання*)

По-перше, слід окреслити і нагадати контекст серіалу «Ферзевий гамбіт», що переміщує глядачів у 60-ті роки становлення Америки, звідси й тематичні

назви магазинів, брендів, топоніми та відома страва американської кухні пиріг, особливо яблучний або сливовий, та мірильна система, що обчислюється футами. Усі реалії покликані перенести та ознайомити нас з культурою тодішньої американського суспільства. Зі зробленої вибірки також бачимо, як слова-реалії описують ту чи іншу галузь людської діяльності чи сферу життя, на основі чого можемо розподілити їх за приналежністю до одного семантичного поля на:

ЛСП «Їжа та напої»: *...because most people are at home eating a plum pudding. Would you like a cupcake? We have a leftover casserole. I will have an asparagus vinaigrette as an appetizer. Martini, por favor. It's called pastis. Very Parisian, very ordinary. Apple pie? They bake pies? Will you run over to Bradley's for me and pick up three packs of Chesterfield. I'll have the Gibson on the rocks. I've allowed 12 dollars for our celebration supper tonight.*

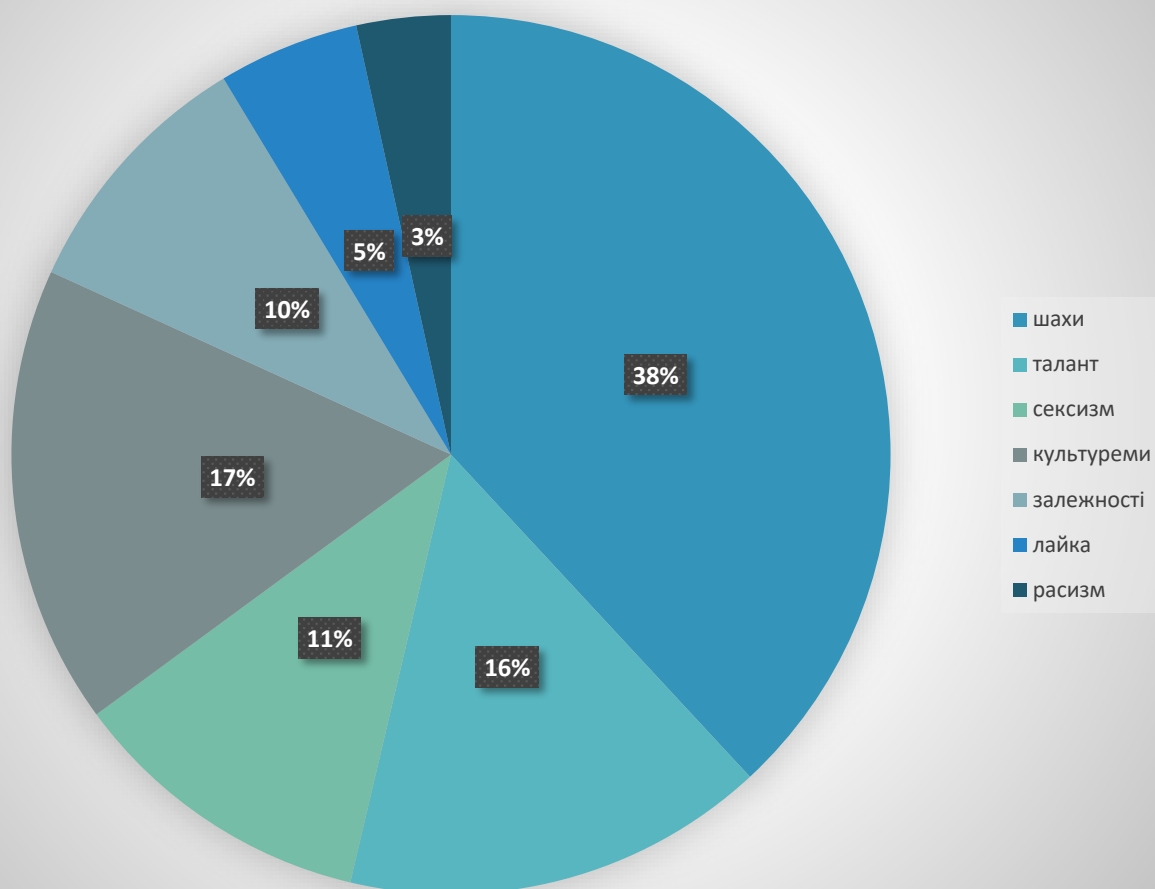
ЛСП «Економіка та гроші»: *This is costing me a bundle. Don't you have some petty cash or something? I used my tuition money. I'm going to start giving you 40 cents week allowance. I've bought little more than trifles this month yet I have seven dollars left. I'm afraid you'll have to go without an allowance until Allston returns. It's five dollars for the entrance fee. Cultural Affairs, O'Malley speaking.*

ЛСП «Подорожі та місця»: *Duncan High. I slept on the plane so I arrived in Paris with no jet lag. You should go pack. A little pied-a-terre on the Rue des Cappucines or the Boulevard Raspail. You know you could come along for folklórico. You haven't visited Bellas Artes or ever been to Capultepec Park. Methuen school. I saw your picture on the cover of Chess Review and those pictures Townes took in Las Vegas for the Lexington paper. At the Gibson Hotel, in a double room for 22 dollars a night. It says here that there is a tournament in Cincinnati, and the first prize is 500 dollars. The world of Kentucky chess was astonished this weekend...Somewhere between Denver and Butte. What's in Las Vegas? I'm on my way to the Phoenix Hotel. I like to say that I was born in Mexico... But I am from Mexico City.*

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу лексико-семантичного поля серіалу "Ферзевий Гамбіт" ми виявили основні ЛСП, що відображають історичні, культурні та соціальні умови тогочасного життя та складають найбільшу їх частку. Перше місце передбачувано посідає шахова термінологія, що становить 88 слів і виражена здебільшого іменниками або дієсловами для позначення фігур, статусів, партій, ходів, прийомів, стратегій, приладдя та змагань. Другий найбільший процент належить ЛСП культурних реалій, що об'єднує ЛСП подорожей, їжі та визначних місць з 39 словами. У випадку ЛСП їжі та туристичних візитівок лексика була представлена виключно іменниками та іменниковими словосполученнями. Третьою за чисельністю є категорія таланту – 36 слів. Також упродовж усього серіалу яскраво була продемонстрована гендерна нерівність у світі шахів за допомогою іменників жіночого гендеру та прикметників (26 слів), що підтверджують сексистські асоціації з жінками. Не менш значим є відсоток ЛСП алкоголю та залежностей, що був відтворений у кіно за допомогою іменників-назв медикаментів, алкогольних напоїв та дієслів дій пов'язаних з ними: пити, накуритися, дудлити, накидатися (22 слова). Найбільшу картину соціального життя Бет відтворює ЛСП нецензурної лексики, адже дівчинка зростала сиротою поряд зі своєю подругою-сиротою. Нецензурна лексика знаходить свій прояв у лайливих дієсловах, прикметниках похідних від лайки та почасти іменниках (12 слів). Уявлення про соціальний устрій 60-тих років бачимо у ЛСП расизму, що підтверджує використання стереотипів і кліше в історичному фреймі серіалу. Расизм серіалу полягав у використанні прикметників на кшталт кольоровий, робочий, чорний, біла халамидниця (8 слів)

ЛСП

РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ПРАГМАТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДУ

3.1 Переклад за допомогою еквівалентів

Кінострічка у сім епізодів «Ферзевий гамбіт» торкнулася багатьох глибинних несправедливостей суспільства 60-тих років актуальних і зараз, розкривши їх через тернисту історію Бет Гармон. Відтак, вже назва серіалу вказує на його зосередженість довкола шахів. Відповідно, найбільшу частку лексики складає шахова термінологія, яка також створює найпроблематичнішу перепону для процесу перекладу. Питання постає у тому, яку частину термінології і як слід адаптувати для цільової аудиторії середньостатистичного глядача, що має базові знання у шахах, але може не розумітися у тонкощах правил або прийомів. Передусім, важливо правильно зіставити назви ходів та прийомів, по-друге, дотримуватися обраних відповідників та декодувати приховані сенси й натяки, що стоять за коментарями гравців.

Так, зокрема, проблему перекладу термінів студія Нетфлікс адресувала за допомогою калькування і пошуку еквівалентів. Наприклад, найменування ходів за латинськими літерами перетворили у кирилицю, звернувшись до вигляду нашої шахової дошки.

(5) *P to Q4. Пішак на Є-4. (QG, 5)*

(5) *N to QB-3. Пішак на Д-3. (QG, 5)*

(5) *P to B4. Пішак на Ц-4. (QG, 5)*

Еквіваленти підібрали й для перекладу фігур e.g., *the rook* - тура, *the queen* - ферзь, *the knight* - кінь, *the bishop* - слон, *the pawn* – пішак, що в слов'янських мовах мають відмінні асоціації та назви:

(4) *And the rook comes to the seventh rank. The Caro-Kann defense, a genuine bummer. It's all pawns and no hope. I'd take the knight. Let me show you how to win*

with Black. What does White do here? Queen takes pawn. Rook to knight eight. Check. Queen falls. Mate. (QG, 3)

Й тура йде на сьому горизонталь. Захист Каро-Канн – це справжнє лайно. Самі пішаки і ніякої надії. Я би взяла коня. Дозвольте покажу, як виграти чорними. Що робити білим? Ферзь бере пішака. Тура на Е1. Шах. Ферзю кінець. Mate. (ФГ, 3)

Окрім того, калькування знайшло застосування й під час роботи з типологією матчів та титулами шахової майстерності. Перш за все, слову 'match' тут відповідає не матч, що вживається зі спортом, а партія:

Is your match over? (QG, 2)

Партія закінчилася? (ФГ, 2)

Grandmaster, як бачимо, за традиціями шахів, перекладається не грандмастером, а гросмейстером:

Beltik's the State Champion. (QG, 2)

Белтік - чемпіон штату.

Is he a Grandmaster? (QG, 2)

А він гросмейстер?

І наостанок, назва посади 'a coach' зберігається у перекладі також як тренер.

I'm also the coach of the high school team. (QG, 1)

А ще я тренер шкільної збірної.

Більше контекстуальних еквівалентів зустрічаємо у дієсловах дій в грі, де 'to move' означає замість рухатися - ходити, 'to come' змінюється від загально вживаного приходити до йти, а 'to take' перекладається як брати, але не узяти.

Стратегії, названі на честь видатних шахових діячів, транслітерували або транскрибували, згідно з написанням та вимовою їх прізвищ:

(10) *Sicilian Defense*. Сицилійський захист. (QG, 1)

(84) *Najdorf*. Найдорф. (85) *Levenfish*. Левенфіш. (QG, 1)

(83) *It's a lot more than a dynamic game than Caro. Which is not the case with QCD versus Slav. Це значно динамічніше, ніж Каро-Канн. Але не відхилений гамбіт порівняно зі слов'янським захистом.* (QG, 1)

Коли культурна щілина у досвіді настільки значна, що підібрати еквівалент стає неможливо, перекладачі звертаються до адаптації з опущенням. Прибравши з контексту реченням слово або словосполучення, якщо його значимість не була вагомою для розуміння, вони досягають спрощеного і все ще адекватного перекладу. До прикладу, у репліці в оригіналі мова йде про так зване традиційне "вечірнє шоу", у якому зірок запрошуючи взяти участь та дати інтерв'ю. Українською мовою цей момент було опущено, а назву шоу зведено до "телешоу".

(65) *Should have gone on Tonight with Phil Donahue...* (QG, 7)

Треба було піти на те шоу...

За задумом шоу дещо нагадує Вечірній Київ, однак беручи до уваги історичний контекст - 60-ті роки - ототожнювати їх неможливо, адже наше натхненне шоу тоді не існувало. Уникли адаптації й у роботі з референсами до визначних фігур. Усередненому українському глядачеві, що дивиться серіал, вірогідно, не буде достеменно відомо, то хто ж такі Філ Донахью (ведучий "Вечірнього шоу"), Енн Маргарет або Сьюзан Гейворд. (QG, 7) Значних втрат відсутність адаптації не завдає, а пояснення причин їх популярності та досягнень зайняло б більше часу, ніж може собі дозволити стрічка субтитрів. У якості

рішення можемо ужити декілька конкретизуючих слів, аби зобразити мету порівняння.

(64) You sound like Susan Hayward in one of those movies. (QG, 7)

Ти говориш як Сьюзан Гейворд в одному з тих фільмів.

Останнє ім'я відсилає нас до кіноакторки та власниці Голлівудського премії Сьюзан Гейворд, культовою роллю якої була драма "Я хочу жити". Сюжет фільму може слугувати паралеллю до життя Бет, на погляд її подруги. У кінокартині Барбара, роль якої і грає Сьюзан, пов'язує своє життя зі злочинами і стає несправедливо звинуваченою у вбивстві. У фільмі, що відображає назва, героїня спершу впадає у відчай, але дедалі ближче до вироку починає з усіх сил боротися за своє життя. В іншій видатній мелодрамі за її участі *Smash-Up, the Story of a Woman*, головна героїня-співачка нічного клубу співається після того, як жертву свою кар'єру заради коханого. І хоча сюжетні лінії героїнь Гейворд та Гармон відмінні у деталях, їх об'єднують життєві негаразди та те, як вони обидві проходять через них: з болем та пошуком душевного заспокоєння у залежностях. Розкрити усю схожість їх образів неможливо через різницю між часом дії у серіалу та його часом виходу 2020. Менший відсоток глядачів пам'ятатиме або знатиме роботи кінематографа 1950-70-тих.

3.2. Лексико-семантичні та граматичні трансформації

Український переклад останнього десятиліття відзначився своєю зосередженою увагою до дрібниць і майстерним переданням атмосфери кінокартин. Однією з причин успіху якого є відмежування від російських студій та їх варіантів перекладу, залучення прагматичної адаптації та реципієнт-центрованого підходу під час роботи з текстом та дубляжу кіно. Унаслідок, україномовний переклад здобув характерний йому тепер відтінок емоційності, культурної приналежності та гостроту гумору. І попри те, що кінопродукція становить одну з найважчих категорій для перекладання через свою

різноплановість, культурне розмаїття та мультимедійність, перекладачам вдається зберегти потенціал фільмів за рахунок трансформацій, зокрема прагматичної адаптації.

Як ми встановили з другого розділу найбільші перешкоди для перекладу нашого досліджуваного матеріалу, серіалу «Ферзевий гамбіт», представлені культурно-маркованою лексикою та технічними гральними термінами. Тож для їх подолання ефективними будуть передусім прийоми адаптації прагматичного значення. Керуючись класифікацією з першого розділу, розподілимо проілюстровані нами приклади залежно від типу таких адаптацій.

I. Адаптація з експлікацією або додаванням. Стратегія адаптування з поясненням показала свою ефективність у перекладі топонімів, антропонімів та власних назв американського походження, де приставка іменника, до категорії якого належить слово, допомагала глядачу швидше розкодувати його сенс. Що спостерігаємо у прикладах:

(19) *I wouldn't be caught dead in Ben Snyder's.*

Нізащо в не зайшла у комісійний Бена Снайдера. (QG, 2)

(20) *Will you run over to Bradley's for me and pick up three packs of Chesterfield?*

Збігай у магазин Бредлі і купи три пачки цигарок «Честрефілд». (QG, 2)

(26) *Kentucky – штат Кентуккі. (QG, 2)*

(25) *I saw your picture on the cover of Chess Review and those pictures Townes took in Las Vegas for the Lexington paper.*

Я бачив твоє фото на обкладинці Шахового огляду і ті знімки, що зробив Таунз у Лас Вегасі для місцевого журналу «Лексінгтон». (QG, 5)

(26) *Into the male-dominated world of the nations' top chess tournaments strolls a teenage girl with bright intense eyes from Fairfield High in Lexington.*

У світ головних шахових турнірів, де домінують виключно чоловіки, увірвалася дівчинка-підліток з яким пронизливим поглядом зі школи Феєрфілд у Лексінгтоні, штат Кентуккі. (QG, 3)

Додавання уточнень «магазин», «цигарки», «місцевий журнал», «школа», «штат» передають денотативне значення реалій, а у випадку прикметника «комісійний» ще й негативну конотацію - нижчий клас крамниці та ставлення до її покупців. Серед інших речень простежуємо доповнення й у появі міжнародних турнірів, а отже – визначних місць їх столиць:

(21) *You know you could come along for folklórico. You haven't visited Bellas Artes or ever been to CapulTEpec Park.*

Можеш поїхати з нами на фольклоріко. На шахах світ не зійшовся. Ти не була в палаці образотворчих мистецтв Беллас Артес чи парку Чапультипек. Чудовий зоопарк. (QG, 4)

Як бачимо, перекладачі підійшли до проблеми національних реалій шляхом повної - пояснивши Беллас Артес як палац образотворчих мистецтв - а також часткової експлікації - до транслітерації назви парку Чапультипек додали «зоопарк», що пізніше видно на кадрах зі звірами. Проте без пояснень лишилася культурна спадщина Мексики «фольклоріко», яку також можна було б адаптувати експлікацією «народні танці», адже в українській аудиторії немає знайомства з такою традицією, а отже слово лише викличе додаткове непорозуміння. Перейдемо до поїздки у Париж:

(22) *A little pied-a-terre on the Rue des Cappucines or the Boulevard Raspail.*

Квартирка на вулиці Капуцинів чи на бульварі Распай. (QG, 5)

Назви французькомовних локацій тут зберігли за допомогою транскрипції, а їх значення переклали дослівно (вулиця, бульвар). Цікавою натомість є адаптація поняття *pied-a-terre*, що у французів означає невеличке житло, у якому перебувають під час коротких візитів до іншого міста/країни. Судячи з визначення, оригінальне значення зазнало узагальнення, але адаптація досягла саме потрібного ефекту, аби вдалося розкрити його і не затримати субтитри. Жодних змін не зазнали зокрема назви редакцій, які писали про геній Гармон, через їх глобальну популярність:

(66) Paris Match, Time Magazine, The observer, Reuters, UPI... You are bigger than the Monkees.

Періс Метч, Таймз, Обзервер, Ройтерс, Ю-Пі-Ай. Ви популярніша за «Зе Манкіз». (QG, 7) Попри доречність і виправданість транслітерації назв журналів, на нашу думку, експлікація або повна адаптація були би слухними у другому випадку. Глядач, ймовірно, може здогадатися, що мова йде про якусь знаменитість, а на додачу, щоб полегшити цей процес, зробимо вставку «рок-гурт» та скеруємо глядачів.

II. Почасти, коли додавання інформації більше обтяжує текст, ніж пояснює і спрощує, перекладачі вдаються до іншого підвиду адаптації – **повної заміни слів**. Порівняно з географічними назвами та міжнародно відомими газетами, де можна обійтися поясненнями у вигляді декількох слів, національні страви представляють більший виклик для перекладу, оскільки у такому разі важливо передати загальний рецепт глядачу, уникнути плутанини і водночас не затримати наступну репліку. Так наприклад, головна героїня замовляє у ресторані (14) *an asparagus vinaigrette as an appetizer*. (QG, 6) В українській мові є подібна за звучанням страва салат «вінегрет», яка насправді є хибною, тому у перекладі правильно описали страву як *«спаржу в оцтовій заправці»* від французького

соусу з олії, оцту та лимонного соку. Гарним місцем для повної адаптації був би наступний уривок:

(13) I understand it's easier to travel on Christmas days, because most people are at home eating a plum pudding.

На Різдво легко подорожувати, бо більшість людей вдома їдять сливовий пудинг. (QG, 3)

Перекладачі залишили оригінальний варіант «сливовий пудинг» і хоча він є нейтральним, більш зрозумілого настрою різдвяних свят можна було домогтися замінивши пудинг на кутю. Адже вона також доповнює український стіл на Різдво серед 13 страв, а публіці буде легше поринути в емоції головної героїні. До теми страв, протягом серіалу з'явилися й фірмові американські солодоці:

– *(17) Who wants a cupcake? (QG, 4)*

– *Хто хоче кекс?*

В українській мові десерти відомі під назвою кексів, коли англійською їх дослівний переклад означає «тістечка». Влучно пояснили й, що таке fortune cookie: (16) *Where did you get that from? A fortune cookie? – Звідки ти це взяв? Печива з передбаченням? (QG, 5)* на протипагу «печиву фортуни». А Бет кепкує тому, що зазвичай побажання усередині загадкових печив очевидні, оптимістичні та надто узагальнені, ніби передбачення гадалок чи гороскопи.

Серед інших адаптацій також знаходимо ще деякі приклади з тематики їжі:

(15) I'll have a Gibson on the rocks – Мені джин з льодом (QG, 6).

З іншої сторони, культура та менталітет Америки барвисто проявляються і в характерних висловлюваннях та вигуках, де різниця сприйняття народів помітна найвиразніше. У нагоді стає адаптація і пошук заміників, що

створюють відповідний емоційний та функціональний ефект. Таким чином під час знімку портрету головної героїні фотограф говорить фразу (52) *'Say Ruy Lopez'* (QG, 4), похідну від знаменитого американського виразу *«скажи сир»*, де замінює «сир» на ім'я відомого іспанського шахіста - і в такий спосіб перетворює її ще й на okazіоналізм. Перекладачі Нетфікс вирішили зберігти посилання фрази та лишили *«Скажи Руй Лопес»* з метою дотримання атмосфери гри в шахи. Як альтернативу на її місці можна було вжити вираз *«Скажи шах і мат»*, однак за такої адаптації згадка видатного гравця буде загублена. Якщо фраза «скажи сир» призвичаїлася у нашому розумінні і стала запозиченням, то другий вислів *'Do you mind?'* (QG, 3) має лише приблизний відповідник *«ти не проти?»*, адже в англійській мові слово to mind має негативне значення і вживається у ввічливій формі прохань. Заглянемо у контекст, у якому вживається поданий вислів:

(68) Do you mind? To her mother. Мені заважає. (QG, 3)

What are you doing? Пробач. А що ти робиш?

Replaying my earlier games. Аналізую мої партії.

Перекладачі мали на меті відтворити люб'язний тон Бет, що грає у шахи, поки її мама дивиться якесь шоу по телевізору і сміється. Прагматично її слова ніби сигналізують про дискомфорт і питанням «чи ти не проти» вона хоче сказати «зроби тихіше, будь ласка». Розібравшись з прагматичним посилом репліки, перекладачі коротко і зрозуміло дібрали український варіант.

Цікаво, що у серіалі є ще один випадок використання *mind*, тепер в якості іменника у співчутливій фразі *poor mind*, яку не зовсім зрозуміло переклали як *«ото в тебе думки»*. Дещо деформованою вийшла репліка про феноменальну пам'ять Бет:

(69) I'm gonna memorize them all and play it in my mind. Poor mind. (QG, 1)

Я завчу їх усі та програватиму подумки. Ото в тебе думки.

Подруга Бет іронічно відповідає «roog mind», що прагматично виражає її співпереживання, тоді як переклад «ото в тебе думки» звучить ніби захоплення. Природньо передати емоцію вдалося б замінивши «думки» на «голову», отже отримуємо: *Я завчу їх усі та програватиму у голові. Бідна твоя голівонька.* Особливо фраза відгукнеться серед українських глядачів, адже в українській є низка виразів зі словом «роог» - бідолаха, бідна дитина, бідося, тощо. І водночас фраза передаватиме здивування та співчуття до Бет, що замість дитячих ігор та відпочинку зубрить шахові стратегії.

Рухаючись далі сюжетною лінією, у газеті місіс Вітлі читає безглузду статтю про свою доньку і зупиняється, промовивши:

(31) She is quiet, well-mannered, and out for blood. Beth Garmon...where was I? It's all Greek all of a sudden.

Вона скромна, гарно вихована, та готова знищувати. Бет Гармон... На чому я зупинилася? Далі якась тарабанищина. (QG, 3)

Слово «грецький» вживається тут не у своєму буквальному значенні, а означає, що чийсь слова незрозумілі слухачу/читачеві. Фраза пішла з Шекспірівського твору про Юлія Цезаря, де автор ужив її в прямому сенсі, коли один з персонажів, що говорив грецькою, не міг з'ясувати, про що йдеться. В англійській мові завдяки популярності твору оказіоналізм Шекспіра перетворився на фразеологізм, тоді як в українській мові прикметник «грецький» несе суто денотативну інформацію. Через відсутність історичного контексту цього слова в нашій мові, перекладачі прийняли рішення дібрати аналог значенню: *Далі якась абракадабра*; або у варіанті Нетфліксу: *Далі якась тарабанищина*. Для підсилення неприємного здивування Бет та її мачухи, ми

пропонуємо перекласти слово «greek» як нісенітницю. Адже стаття незрозумілим змістом і натяками справила негативне враження на героїв.

Перевершила себе адаптація англійської лайки та описів перемог Гармон, що додали перекладу експресивності і потрібної перчинки. Найперше, Бет отримувала нескінчені компліменти своїй блискавичній грі, які за формою відрізнялися від наших слів похвали, порівняймо (72) *My stars!* (ep.4) *My God!* (ep.2) (70) *Oh my goodness!* (ep.1) та *Боже мій! Мамінко! О, Боже!* З-поміж перекладів насамперед вирізняється вигук «*мамінко!*», який є розповсюдженим в українській мові способом вираження шоку і який відсутній у такій формі жіночого роду в англійській мові, де переважно вигуки згадують чоловіків святих.

Іншим випадком звернення у вигуках до святого є конструкція *for the sake or for somebody's sake*, де *sake* (благо, на користь) означає заради чогось:

- (48) *For Christ's sake.* (QG, 1)

- *Заради Бога.*

Однак в українській версії більш поширеним є поєднання *заради Бога* замість *заради Христа*. Поза тим, вираз має свої похідні:

(47) *It's foolish to run the risk of going mad for vanity's sake.* (QG, 5)

Як нерозумно ризикувати здоров'ям розуму заради марнославства.

3.3. Застосування комплексних трансформацій при прагматичній адаптації в перекладі

Одна з найподрозливіших та найтонших частин роботи з кінопродуктами - переклад гумору. Особливість його заключається в тому, що жарти, перше, і те, що вважається жартом, може змінюватися від культури до культури. До того ж,

жарти часто базуються на грі слів в одній мові, але в іншій, мові перекладу, такої подібності може й не існувати, що підриває основу усього анекдоту. Так під час своєї адаптації у новій школі Бет дізнається про гуртки, у які можна вступити, серед них "Яблучний Пі". В оригіналі, як простежуємо, назва звучала як the Apple Pie club, від слова "яблучний пиріг", тому Бет здивовано питається, чи там печуть пироги. В українському перекладі ніякого натяку на пироги і близько немає, тож глядач лишається в ніяковості від того, що відбувається і що він пропустив. Виявляється, що така дотепність назви клубу розігрує слова pie and pi. Для того, щоб зберегти задум і не втратити жарт, адже так ми втрачаємо і логіку розмови, пропонуємо адаптувати його як "Яблучні Піроги".

There's the Apple Pie club, and the Sub Debs, and Girls Around Town.

Apple pie? They bake pies?

No, apple pie like the Greek Letter.

Є Яблучний Пі, є Дебютантки та Дівчата міста.

У Яблучному Пі печуть пироги?

Ні, Пі, як грецька літера.

Окреме місце у серіалі віддається дружбі між Бет та, що стали одна для одної заміною сім'ї, а для перекладу це представляє важливість у збереженні прізвиськ дівчат та кодових слів як спільно пережитого досвіду. Джолін, подруга Бет з дитячого будинку, з перших днів їх дружби кличе дівчинку а cracker:

I was pissed at you for being adopted. (QG, 7)

Розгнівалася, що тебе в дочерили і забрала.

(53) What about for being a white trash, cracker bitch? (QG, 7)

Точно не тому, що я біле селюцьке бидло?

(51) Good for you, cracker. (QG, 7)

Ти молодець, мала.

(52) Morning, cracker! (QG, 1)

Привіт, бідолаха!

І щоразу у перекладі просунути новий варіант нікнейму "бідолаха", "біла халамидниця", "мала". Варто почати з дефініції слова *cracker*, що в розмовній англійській має грубе значення, як подає Dictionary, *to refer to a white person in the South, especially a poor white living in the rural areas*. Тобто це образлива кличка для білих бідних американців з південних регіонів, яку використовують афроамериканці, на противагу дискримінації та рамізму *colored* у фільмі. У зразку, на жаль, слово зазнало значних змін і повне його значення втратило свою специфіку. Важливо пам'ятати про те, що так чи інакше переклад не дасть розуміння українцям тієї історичної спадщини, яку має США. Тому застосування адаптації неминуче. Питання полягає у тому, як одним чи декількома словами описати характер відносин між дівчатами і різними расами. А також дотримуватися обраного варіанту протягом усього сезону, аби згадки ключових фраз не були втрачені. Розглянемо запропоновані рішення: студія Нетфлікс перше називає Бет "бідолахою", що непогано передає лексему бідний, але водночас змінює забарвленість фрази з расистської та пасивно-агресивної до співчутливої. Нагадаємо, що Джолін заздрить Бет тому, що та має вищі шанси отримати сім'ю через свою расу і шкіру. Якщо додати до слова "біла бідолаха" ця нота непривітності була б більш відчутна. Далі у серіалі Джолін та Бет зустрічаються знову, Джолін зізнатися, що поцупила її книгу і Бет пояснює детальніше, як *білу халамидницю* (голодраницю, мати Бет наклала на себе руки, а тата вона ніколи не знала). На нашу думку, цей варіант пасує найкраще і дає

глядачеві більше розуміння того, як формувалася дружба дівчат. З чого випливає, що третє фінальне вживання нікнейму cracker "мала" не продовжує традицію і розриває нитку повторів.

По-друге, стилістичне забарвлення витримали на рівні й у коментарях перемоги, де часто фігурувала нецензурна лексика або розмовні вирази англійської:

(58) *What happened to that gawky kid who kicked my ass five years ago? (QG, 5)*

Де та незграбна дівчина, що дала мені перця 5 років тому?

(57) *There'll be a chessboard set-up in the Oval office, and, of course, a photo of you kicking his ass. (QG, 7)*

В овальному офісі стоятиме шахівниця і ви надерете йому зад на очах у преси.

(46) *What if I kick you in the crotch?*

А якщо вмажу тобі по яйцях? (QG, 6)

Синонімічне розмаїття перекладу фрази *kick* та *kick somebody's ass* підкреслює емоційність героїв та передає їх настрої українській аудиторії. У першому та третьому діалогах, що відбуваються між у колишньому суперниками, а нині друзями, відчувається й закладений жартівливий тон, що важливо було донести через переклад і, нашу думку, це чудово вдалося. Метафорично поразку описує перша суперниця Бет, кажучи, що та «очистила мій годинник». Для достовірного перекладу автори спершу виокремили прагматичне значення фрази «знищила, розгромила» –мається на увазі, що гравець використав увесь свій час на роздуми та програв. І поєднали її з попередньою реплікою «перемога –розгром».

(35) *It was your first official win. You cleaned the clock. (QG, 6)*

Я була твоєю першою перемогою. Точніше розгромом.

Спостерігаємо й контекстуальні варіації до слова «перемогти» - зв'язати і закрити:

This boy, Charles Levy, he was supposed to be the best. I had his pieces tied up in 15 moves.

Цей хлопець, Чарльз Ліві, нібито їх найкращий гравець. Я закрила його фігури за 15 ходів. (QG, 1) Та диференційований варіант «перемогла, як маленького», що логічно влітається у речення з поясненням «я порюмсавав»:

You beated me. Rather badly, in fact. After I finished weeping in my room, I replayed the game. Ти мене перемогла, як маленького. Я порюмсавав і переграв гру. (QG, 5)

І протилежно виграшу спостерігаємо метафори до програшу:

(39) I went to pieces with Borgov in Mexico City. (QG, 6)

Боргов знищив мене вздуски у Мексиці.

Розлетітися на шматки передали як знищив вздуски, що звучить природніше та зберігає задум фрази заразом. Повертаючись до адаптації лайки, чільне місце в іграх та поза ними займає лексема fuck, яка англійською утворює багато спільнокореневих похідних, а в парі з іншими словами посилює їх значення:

(40) Look at the games with Luchenko and Spassky, you might learn something." Fuck. (QG, 5)

Подивися, як грають Лученко та Спаські, може чогось навчишся. Дідько. Яка ганьба.

Адаптація не лише передає смислове навантаження висловлювання ‘fuck’ як лайки ‘дідько’, а й емоційне. Значення слова конкретизується з усього спектру контекстуальних перекладів до «ганьби» або почуття сорому. Завважимо, що, на відміну від такого ужитку, fuck застосовується й в інших сенсах, для перебільшення і акценту:

(41) Highest-rated players in the whole fucking country, and yet here we are at some second-rate university. (QG, 5)

Найкрупніші гравці країни і все одно ми в якомусь задрипаному універсі. Переклад з невідомих причин опускає слово fucking , однак компенсує стиль мовця та його незадоволення адаптувавши прикметник *second-rate* або *другосортний* та замістивши *університет* на сленгове скорочення *універ*.

У зв’язку з тим, що англійська мова аналітична, слово fuck фігурує як дієслово та іменник за допомогою конверсії, через що переклад потребує адаптації:

(42) Fuck 'em if they can't take a joke. (QG, 7)

Пішли вони, якщо не догоняють іронії.

Її перекладачі виконують підібравши аналог до переносного значення вислову *fuck somebody* (послати когось), а ось скорочення *'em (them)* та легковажну манеру спілкування доповнює негативна конотація слова *догоняти* (в оригіналі *take a joke* – розуміти жарт).

Деяко відмінним є вживання слова fuck як частини побудованого від нього *fucked up* (поламаний, втрачений). Джолін розповідає про своє теперішнє і освіту юриста, кажучи, що:

(43) I know me, a lawyer? (QG, 7)

But the world is fucked up.

Прагматична значення цієї репліки виражає здивованість, як людина іншої раси у ті часи може здобути таку престижну професію. Для передачі сенсу достатньо буде висхідної запитувальної інтонації, але перекладачі пішли далі розвинувши риторичне запитання до "мене важко уявити юристом". Тоді як для *fucked up* запропонували два вибори - увесь світ у дупі від Нетфлікс або світ зійшов з рейок (глузду) від студії «Постмодерн».

Унікальне у своєму використанні є англійське слово *ass*, що у сучасній побутовій мові набуло другорядного значення підсилення, коли іменник додається подібно суфіксу, але при тому зберегло свою вульгарність:

(49) *No smart-assed orphan is gonna take it away from me. (QG, 5)*

Сирота-розумниця його у мене не забере.

Через відсутність аналогічної схеми творення українською, необхідною є адаптація, яка передає пихатість персонажа і гнів. Сирота-розумниця, варіант запропонований Нетфлікс, з погляду емоційності, поступається оригіналу, а от переклад студії Postmodern «сирота-пройдисвітка» вже більш наближений за інтенсивністю.

У продовження до попередньої діалогу, містер Уітлі говорить:

(45) *I don't give a shit what your goddamn lawyer says. (QG, 6)*

Мені начхати, що там ваш юрист говорить.

Де увагу привертає різновид фрази *to give a damn, to give a fuck, to give a shit* буквально «не давати лайна» або ж не піклуватися про щось. Українською йому відповідає ряд аналогів «наплювати, начхати, фіолетово», перший з яких і бачимо у перекладі. З метою скоротити мовлення обуреного персонажа, що

говорить швидко, перекладачі прибрали лайку *goddamn*, що також є адаптацією аудіовізуального тексту.

Now I think about it sometimes when I'm analyzing my ass off a chessboard. (QG, 5)

Я згадую про це, коли до одуріння аналізую партії.

Ідіоматичні та своєрідні вирази серіалу також налічують:

Who the hell are you? (QG, 5)

Хто ти в біса така? (de hell у прямому сенсі позначає пекло)

What on earth for? (заради чого на землі?)

Завіщо? Нахіба? (QG, 3)

Без адаптації було не обійтися у наступному прикладі, де дієслово *undo* було утворено за допомогою префікса *un*, який несе значення відміни процесу. Тобто, мається на увазі, що повернути все назад і передумати не можливо. Саме це прагматичне значення відтворює переклад «справу зроблено», до чого автори ще й підмічають сльози головної героїні на екрані:

(67) You are out of your fucking mind. (QG, 6)

But I did it, and it's too late to undo it.

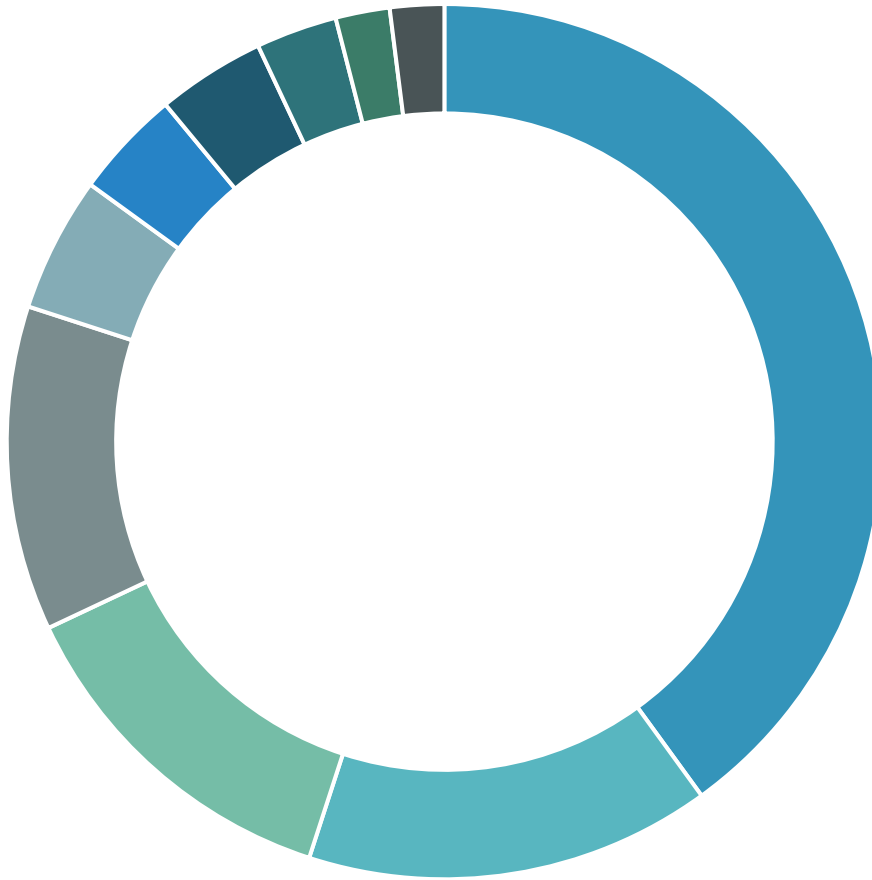
Ти скажена дурепа? Так, можливо, але справу зроблено, тож пізно плакати.

Висновки до 3 розділу

Дослідження способів перекладу реалій встановило, що найдієвішим та найбільш уживаним шляхом їх відтворення є еквівалентний переклад (40%), транслітерація і транскрипція (15%) та прагматична адаптація з експлікацією (12%). Оскільки більшість американських реалій, виражених власними назвами

магазинів, кулінарії, продуктів, освітніх закладів відсутні у реальності українців, а відповідно і їх світогляді, наблизити українського глядача до розуміння англомовного простору вдалося за допомогою прирівнювання культурем до наших еквівалентів, відтворення їх власних назв та додавання коротких пояснень. 15% прикладів розібраних у розділі 3 підтвердили ефективність використання транскрипції та транслітерації у роботі з реаліями топонімами й антропонімами, а також культурно характерними виразами. Друга найбільша частка припадає на експлікаційні вставки (12%) або суцільний опис (13%) культурно зумовленого явища, що має на меті дати глядачеві загальне уявлення, про що йдеться мова. У такому випадку переклад зберігає форму й денотативне значення культурем, однак подібний спосіб не працює під час роботи з культурною лексикою більше пов'язаною з історичним, соціальним, тощо контекстами. У разі чого найчастіше й найефективніше вживається адаптація зі спрощенням (2%) або генералізацією (4%). У випадку наявності в оригіналі автентично англійських граматичних структур, гри слів, що ґрунтувалася на схожості звучання чи написання лексем, піснях, побутовій лайці, неунікною була повна реорганізація (5%) речень заради досягнення рівноцінного ефекту в українській мові.

Трансформації

- equivalent
- transliteration
- descriptive
- explication
- total reorganization
- calque
- generalization
- addition
- omission
- modulation

ВИСНОВКИ

Під час дослідження було з'ясовано, що категорія культурно-маркованої лексики є обширним прошарком, що охоплює як конкретніші явища культурних реалій, так і слова-відображення абстрактних понять культурно зумовленого мислення, картини світу, моделей поведінки, народних звичаїв і традицій, фонових знань, тощо. Загальноживані терміни для найменування культурно-маркованої лексики, зокрема реалії, безеквівалентні слова та екзотизми ми розрізняємо як об'єкти досліджень різних площин - лінгвокультурної, перекладацької та лінгвістичної.

Реаліями було узгоджено позначати слова, що називають об'єкти, речі побуту та буденності народу, які описують сфери їх соціального, культурного, політичного, економічного, релігійного життя. До безеквівалентної лексики відносимо слова, що не мають прямого відповідника у мові перекладу через відсутність такого семантичного значення або граматичної структури.

Як рішення для перекладу слів-реалій широко застосовується адаптація, яку ми трактуємо як внесення змін у форму та зміст оригінального варіанту з метою досягнення ним рівноцінного ефекту в мові перекладу.

Прагматична адаптація, націлена на виокремлення прагматичного значення, функції та інтенції висловлювання, може бути виражена різним набором перекладацьких трансформацій. Таким чином, адаптація може потребувати опущення, додавання, описового перекладу, транслітерації чи транскрипції, пошуку еквівалентів чи повної реорганізації та компенсації.

Крім того, багатоаспектність роботи полягала у вивченні явищ реалій у розрізі кінодискурсу. Дискурс кіно нараховує велику кількість жанрових та культурних проявів, використовує вербальні і невербальні засоби для створення уявного світу на екрані, а також відомий своєю різною артистичною інтерпретацією та насиченістю алюзіями й згадками. У нашій роботі кінодискурс

зумовлював безпосередній вплив на переклад, оскільки центром дослідження став серіал продукції "Нетфілкс", а саме його англомовні та україномовні субтитри.

Додатково, ми врахували вплив історичного, культурного, економічного, гендерного й психологічного контекстів на кінотекст і, внаслідок, цього переклад. Основні аспекти яких ми розподідили на лексико-семантичні поля, де ядро формували теми гри в шахи, таланту і культурної приналежності. Периферійними, але не менш гострими і вартим уваги, стали слова з категорій залежностей, сім'ї, расизму, гендерної нерівності та лайки.

Під час зіставлення англійської та української версії було визначено найпопулярніші види трансформацій, серед яких визначне (2) місце посіла транслітерація (15%) у роботі з незнайомими аудиторії назвами іноземних географічних назв, страв, брендів, імен гравців та визначних постатей, гуртів, газет.

Найчастіше застосовувався еквівалентний переклад (40 випадків, 40%) для перекладу шахової термінології, правильного відтворення назв фігур, прийомів, титулів в українській мові згідно з нашої системою найменування, а також сталих виразів, вигуків та нецензурної лексики англійської мови. 12 зі 100 прикладів (12%) були перекладені за вживання експлікації у тих випадках, коли траплялися складні шахові ходи, назви матчів, не притаманні українській культурі страви, напої гурти, телешоу.

На противагу цьому, повного опису зазнали 13 прикладів, що містили невідому глядачу лексику свята, традиції, вислови, які не мали аналогів та історія й значення яких були більш комплексними. У 5 випадках ми спостерігали вживання повної реорганізації здебільшого пов'язаного з різницею побудов двох мов, гри слів яка на них базувалася, тощо. Проаналізовані приклади засвідчили різнобічний характер явищ реалій та додали практичний матеріал для майбутніх досліджень ефективних шляхів їх перекладу.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні периферії лексико-семантичного поля серіалу, а також дослідженні особливостей перекладу українською мовою засобів створення драматичного ефекту в серіалі *The Queen's Gambit* («Ферзевий гамбіт»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексенко, С. Ф. (2022). Прагматична адаптація як передумова адекватності перекладу художнього тексту. *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. Переяслав. С. 146–149.
2. Баркарь, У.Я. (2014). Мова й культура у взаємодії: підходи до вирішення проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Том 2.
3. Богайчук, О.С, Гасюк, О.С. & Сахневич, І.А. (2023). Переклад безеквівалентної лексики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.63.29>
4. Богуцький, В. (2015). Основоположні категорії лінгвокультурології: категорія цінності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Вип. 58. С. 21–23.
5. Богуцький, В.М. (2009). Характерні риси взаємодії мови й культури у світлі лінгвокультурологічних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 14. Том 1. С. 276-280.
6. Возняк, І.З. (2023). Проблеми відтворення італійських екзотичні у перекладі. *Вісник науки та освіти*. Серія: Філологія та культура. 102–112 С.[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-102-115](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-102-115)
7. Воробйова, В. Є. (2020). Проблеми перекладу слів-реалій. *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень : Міжнародна науково-практична конференція*, м. Одеса. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. – С. 92-96
8. Гарах, О.М. (2021). Особливості перекладу культурно-маркованої лексики: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра; - Суми: СумДУ. - 91 с.

9. Головач, Т. М. (2014). Генетичні особливості екзотизмів у текстах сучасних англомовних газет. *Одеський лінгвістичний вісник*. – Вип. 4. – С. 46-48.
10. Головач, Т. М. (2016). Екзотизми як маркери міжкультурної комунікації (на матеріалі сучасних англомовних медіатекстів): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів. - 20 с.
11. Головащенко, Л.С. (2022). Вплив мовної адаптації аудіовізуального конвенту на міжкультурну комунікацію. II Міжнародна науково-практична конференція. С.17-20
12. Головня, А. & Щербина, А. (2022). Переклад кіно дискурсу на матеріалі серіалу "Ферзевий Гамбіт" на платформі Нетфлікс: Соціокультурний аспект - *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72) Ч. 2.
13. Грон, Ю. (2021). Проблеми перекладу реалій як одиниць безеквівалентної лексики в детективному жанрі. *Language: Codification. Competence. Communication* 1(4). Проблеми перекладу реалій.
14. Деменко, А.О. (2023). Безеквівалентна лексика як причина лексичних розбіжностей при перекладі з англійської мови на українську. Матеріали студентської наукової конференції Полтавського державного аграрного університету. Полтава : ПДАУ. Т. 1. С. 151—153.
15. Демецька, В., & Федорченко, О. (2010). До проблеми перекладу кінотекстів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*: зб. наук. праць. Розділ IV. Херсон. С. 239–243.
16. Довбиш, М.М. & Свінтковська, Т.Р., (2020) Шляхи перекладу етномаркованої лексики. *Scientific journal 'The art of scientific mind'* No. 3
17. Завгородня, Л.В. (2009). Текстознавство: навчально-методичні рекомендації до курсу. Черкаси : Брама-Україна. – 84 с.
18. Зорівчак, Р. (1989). Реалія і переклад. (на матеріалі англомовних перекладів української прози) Львів: Вид-во при ЛДУ, 1989.–215 с.

- 19.Коптілов, В. В. (2003). Навчальний посібник «Теорія і практика перекладу». Київ. С. 65-70.
- 20.Кочерган, М. Загальне мовознавство: підручник: — К.: Вид. центр
- 21.Крисанова, Т. А. (2018). Семіотичні аспекти кінодискурсу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (86), 23-31. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2017-86-03>
- 22.Кулибаба, В.О. (2023). Класифікація реалій за предметною ознакою.The philological Universe. Збірка наукових робіт. С. 82-84.
- 23.Куліш, В., & Гарах, О. (2020). Труднощі перекладу культурно маркованої лексики. *Молодий вчений*, 12 (88), 64-68. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-14>
- 24.Кундзіч, О. Л. (1995). Перекладацька мисль і перекладацький недомисел. *Вітчизна*. № 1. С. 138-164
- 25.Литвин, І. М. (2013). Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко. 288 с.
- 26.Мишко, С. & Лізак, К. (2020). Особливості перекладу реалій з англійської на українську, угорську та російську мови (на матеріалі твору А. Конан-Дойля "Собака Баскервілів"): *Сучасні дослідження з іноземної філології* 18. С. 101-111.
- 27.Мукатаєва, Я.В. (2022). Слова-реалії як вид безеквівалентної лексики та їх класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.55.40>
- 28.Науменко, Л. П., & Гордєєва, А. Й. (2011). Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. Посібник.Вінниця : Нова книга. – 136 с.
- 29.Остапенко, С.А. (2018). Експлікація як засіб мовної та культурологічної адаптації в процесі художнього перекладу. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Випуск 303. Том 315. С. 19-23

- 30.Павлик, О. Б. (2020). Прагматичні аспекти в перекладі. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених*. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. – Дрогобич. – Вип. 31, т. 2. – С. 191–196.
- 31.Ніконова, В. Г. Кононець, Ю. В. Мелько, Х. Б. Польова, Е. В. Скрябіна, В. Б. Сніцар, В. П. Чернікова О. І. (2018). Професійно-орієнтований переклад у когнітивно-дискурсивному ракурсі: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
- 32.Подорожна, К. (2014). Проблема класифікації реалій та виокремлення історизмів. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 2 (74). Філологічні науки*. С. 271-274.
- 33.Прус, С. І., & Стівбур, О. В. (2018). Сучасна українська культурно-маркована лексика в текстах англomовних ЗМІ. *Нова філологія*, (73), 117-122.
- 34.Радчук., В. (2004). Протей чи Янус? (Про різновиди перекладу). *Матер. міжнар. наук.-практ. конф. „ Григорій Кочур і український переклад”* Редкол.: О.Чередниченко (голова) та інш. - Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун». - С. 255 – 267.
- 35.Романюк, О. (2021). Особливості перекладу реалій / Ольга Романюк // *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей : збірник наукових статей / укладач: І. Ю. Сковронська*. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. С. 110-113.
- 36.Селіванова, О.О. (2011). *Основи теорії мовної комунікації*. - Черкаси. Видавництво Чабаненко Ю.А. - 350 с.
- 37.Тарасенко, К. (2015). Theoretical aspects of the pragmatic adaptation of the text / К. V. Tarasenko. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Серія: “Гуманітарні науки” ред. кол.: Торкут Н. М.– Запоріжжя.– № 2. – С. 51-54.
- 38.Тарасенко, К. Р. (2023) Прагматична адаптація перекладу англomовної чарівної казки українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика". – Вип. 30. – С. 229–234.
- 39.Тупиця, О. (2012). Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. - С. 251-258

- 40.Чередниченко, О. (2007). Про мову і переклад. К.: –Либідь. С.–248.
- 41.Чернікова, Л. Ф., & Зубкова, Л. (2011). Мовні реалії та проблеми їх перекладу.– *Філологічні науки*, 172–177.
- 42.Чрділелі, Т.В. (2018). Курс лекцій з навчальної дисципліни "Культурологія" для підготовки докторів філософії. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. 96 С.
- 43.Шелякіна, А.В. (2018). Культурно маркована лексика як когнітивний компонент міжкультурної комунікації / *Science and Education a New Dimension*. V.76. – P. 65–69.
- 44.Abbott, B. (2008). Issues in the Semantics and Pragmatics of Definite Descriptions in English. In J. K. Gundel, & N. Hedberg (Eds.), *Reference: Interdisciplinary Perspectives* (pp. 61-72). Oxford University Press.
- 45.Austin, J.L. (1981). *How to Do Things With Words* / John L. Austin – Second Edition / Harvard: University Press, 1981. – 169 p.
- 46.Bachmann-Medick, D. (2013). *Handbook of Translation Studies*. Volume 4 (2013), pp. 186–193.
- 47.Chesterman, A., Dam, H. V., Engberg, J. & Schjoldager, A. (2003). Bananas: On names and definitions in translation studies. *Hermes*, 16(31), 197–209.
- 48.Dayter D. & Locher MA, (2023). Messerli TC. *Pragmatics in Translation: Mediality, Participation and Relational Work*. Cambridge University Press.
- 49.Dewanti, Dewantu, (2023). Semiotic Analysis of Ferdinand De Saussure’s Structuralism on “Energen Green Bean”. URL: <https://ssrn.com/abstract=4487450>
50. Diedrichsen, E. (2022). Common Ground in Linguistic Theory and Internet Pragmatics: Forms of Dynamic Multicultural Interaction. In: Kecskes I, ed. *The Cambridge Handbook of Intercultural Pragmatics*. *Cambridge Handbooks in Language and Linguistics*. Cambridge University Press.:245-273.

51. Grice, H. Paul, 1957, "Meaning," *Philosophical Review* 66: 377–88; reprinted in H. P. Grice, 1989, pp. 213–23. (Grice's seminal paper on M-intentions.)
52. Hubbenet (1991). The fundamentals of philological interpretation of a fictional text. 205 pp.
53. Henschelmann, K. (1980). Technik des Übersetzens: Französisch-Deutsch. Quelle & Meyer, Heidelberg.
54. Niu, Min. (2023). The origin and development of pragmatics as a study of meaning: semiotic perspective. *Language and Semiotic Studies*, vol. 9, no. 1, pp. 54-78. <https://doi.org/10.1515/lass-2023-0002>
55. Klaudy, K. (2010). Sociolinguistics of translation. *Studia Slavica*, 52 (1–2), 229–234. URL: <http://www.akademai.com/content/k183338h28263085/>.
56. Kosonen, P. (2011). Pragmatic adaptation in translating Skeptics vs. Creationists: a formal debate from English to Finnish. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 62-74.
57. Leleka, T. (2023). Особливості перекладу слів-реалій. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (206), 72–77. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-10>
58. Morris, Charles W. (1938). Foundations of the theory of signs. *Foundations of the unity of science: towards an international encyclopedia of unified science*, vol. 1.2. Chicago, IL: University Press.
59. Nassar, Dalia, (2023) "Alexander von Humboldt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/alexander-humboldt>.
60. Neubert A., (1986). Pragmatische Aspekte der Übersetzung. *Grundlagen der Übersetzungswissenschaft. Beihefte zur Zeitschrift "Fremdsprachen"*. Leipzig. Beiheft II. S. 21–33.
61. Nord, C. (1991). Scopus, loyalty, and translation conventions. *Target*, 3 (1), 91–109

62. Li, Y. (2021). Nida's Translation Theory of "Functional Equivalence" and Its Application in Chinese Herbal Medicine Translation. *Advances in Literary Study*, **9**, 11-15. doi: [10.4236/als.2021.91002](https://doi.org/10.4236/als.2021.91002).
63. Sapir, E. (1949). *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. University of California Press. 617 p.
64. Saussure, F. (1974). *Course in General Linguistics*. In Gottdiener, M., Boklund-Lagopoulou, K. & Lagopoulos, A.P. (2003). *Semiotics*. London: Sage Publications
65. Searle, John R. (1976). A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*, vol. 5, no. 1, pp. 1–23. *JSTOR*, URL: <http://www.jstor.org/stable/4166848>.
66. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna lnhvistyka. *Modern linguistics*. Poltava: Dovkillia-K.
67. Stalnaker, Robert, (1970), "Pragmatics," *Synthese* 22. Also in Davidson and Harman (eds.) 1972, *Semantics for Natural Language*, Dordrecht: Reidel, pp. 380–97; reprinted in Kasher (ed.) 1998, *Pragmatics: Critical Concepts*, (6 vols.) London: Routledge, pp. 55–70. Also in Stalnaker 1999, ch. 1.
68. Stalnaker, R. (2008). A Response to Abbott on Presupposition and Common Ground." *Linguistics and Philosophy*, vol. 31, no. 5, pp. 539–44. *JSTOR*. URL: <http://www.jstor.org/stable/40270149>.
69. Van Dijk, T. (1997). *Discourse as Social Interaction: A multidisciplinary Introduction*. Vol. 2 London: Sage.
70. Vehmas-Lehto, I. (2002). *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännösteoriaan*. Copying or communication? An introduction to translation theory. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
71. Vermeer H. J, (1986). Übersetzen als kultureller Transfer / (Hrgs.) M. Snell-Hornby, *Übersetzungswissenschaft eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*. Tübingen. S. 30–53.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 72.(SEF) Korta, Kera and John Perry, "Pragmatics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/pragmatics/>>.
- 73.(СПТ) – Словник перекладацьких термінів <http://um.co.ua/1/1-3/1-32104.html>
- 74.(ЕСУ) - Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-55505>
- 75.<https://pragmatics.indiana.edu/speechacts/index.html>

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

- (QG) <https://www.netflix.com/tudum/the-queens-gambit-limited-series>
- (ФГ) <https://eneyida.tv/4801-ferzevy-y-gambit-gambit-korolevy.html>

ДОДАТОК 1

	SourceText (English)	Target Text (Ukrainian)	Translation method
1.	<p><i>Do you imagine that you saw <u>the king</u> as your father and <u>the queen</u> as a mother? I mean, one to attack and one to protect? They were just <u>pieces</u>. And, anyway, it was the <u>board</u> I noticed first. It's an entire world of just <u>64 squares</u>. I can control it, I can dominate it</i></p>	<p><i>А ти не уявляла <u>короля</u> своїм батьком, а <u>ферзя</u> – матір'ю? Тобто, хтось для нападу, а хтось для захисту? Це просто <u>фігури</u>. I спершу мене зацікавила <u>дошка</u>. На <u>64 клітинки</u> цілий світ. У ньому я почувуюся безпечно. Я можу контролювати його, можу домінувати.</i></p>	Equivalent translation
2.	<p><i>I can't find my book. Which book are we talking about? Modern Chess Openings. <u>Beats the shit out of me</u>.</i></p>	<p><i>Не можу знайти книжку. Яку саме? Ти багато читаєш. Сучасні Шахові Дебюти Я не брала.</i></p>	Descriptive translation, modulation
3.	<p><i>And the <u>rook</u> comes to the seventh <u>rank</u>. The Caro-Kann defense, a genuine</i></p>	<p><i>Й тура <u>йде</u> на сьому <u>горизонталь</u>. Захист Каро-Канн – це справжнє лайно. Самі</i></p>	Equivalent translation

	<p><i>bummer. It's all <u>pawns</u> and no hope. I'd <u>take the knight</u>. Let me show you how to win with Black. What does White do here? <u>Queen takes pawn</u>. <u>Rook to knight eight</u>. <u>Check. Queen falls</u>. <u>Mate</u>.</i></p>	<p><i><u>пішаки</u> і ніякої надії. Я би <u>взяла</u> коня. Дозвольте покажу, як виграти чорними. Що робити білим? <u>Ферзь бере пішака</u>. Тура на <u>Е1. Шах. Ферзю кінець</u>. <u>Мат</u>.</i></p>	
4.	<p><i>P to Q4. N to QB-3. P to B4.</i></p>	<p><i>Пішак на <u>Є-4</u>. Пішак на <u>Д-3</u>. Пішак на <u>Ц-4</u>.</i></p>	Equivalent translation
5.	<p><i>Study the <u>game pamphlets</u> from the last <u>Moscow Invitational</u>.</i></p>	<p><i>Розбери <u>партії</u> з останнього <u>турніру</u> у <u>Москві</u>.</i></p>	Generalization
6.	<p><i>You were too <u>hung up</u> on doubling my pawns.</i></p>	<p><i>Ти була надто <u>зациклена</u> на подвоєнні моїх пішаків.</i></p>	Equivalent translation
7.	<p><i><u>Scholar's Mate</u></i></p>	<p><i><u>Дитячий мат</u></i></p>	Equivalent translation
8.	<p><i><u>Plateaus</u> are the worst and you're far too old to be called a prodigy anymore.</i></p>	<p><i>Так, <u>застрягти на одному рівні</u> – це найгірше. І ти вже занадто дорослі, аби тебе <u>називали</u> вундеркіндом.</i></p>	Explication

9.	<i>It's a lot more than a dynamic game than Caro. Which is not the case with <u>QCD</u> versus Slav.</i>	<i>Це значно динамічніше, ніж Каро-Канн. Але не <u>відхилений гамбіт</u> порівняно зі <u>слов'янським захистом.</u></i>	Exp'lication
10.	<i>The <u>janitor</u> taught you to play chess? That's right.</i>	<i><u>Сторож</u> навчив тебе грати? Саме так.</i>	Equivalent translation
11.	<i>We have a <u>leftover casserole.</u></i>	<i>У нас лишилась <u>запіканка.</u></i>	Equivalent translation
12.	<i>I understand it's easier to travel on Christmas days, because most people are at home eating a <u>plum pudding.</u></i>	<i>На Різдво легко подорожувати, бо більшість людей вдома їдять <u>кутю.</u></i>	Equivalent translation
13.	<i>I will have an <u>asparagus vinaigrette</u> as an appetizer.</i>	<i>На закуску я буду <u>спаржу</u> в оцтовій заправці.</i>	Explication
14.	<i>I'll have <u>Gibson on the rocks.</u></i>	<i>Принесіть <u>джин</u> з <u>льодом.</u></i>	Equivalent translation
15.	<i>Where did you get that from? <u>A fortune cookie?</u></i>	<i>Звідки ти це взяв? <u>Печива</u> з <u>передбаченням?</u></i>	Loan translation
16.	<i>Who wants a <u>cupcake?</u></i>	<i>Хто хоче <u>кекс?</u></i>	Equivalent translation

17.	<p><i>So, what will you have then for your one drink?</i></p> <p><i>What are you having?</i></p> <p><i>It's called <u>pastis</u>.</i></p> <p><i>Very Parisian, very ordinary.</i></p> <p><i>Tastes like <u>licorice</u>.</i></p> <p><i>The <u>anise</u>.</i></p>	<p><i>То він має бути особливим. Що ти питимеш?</i></p> <p><i>А що в тебе?</i></p> <p><i>Це називається <u>пастіс</u>.</i></p> <p><i>Дуже паризький і дуже простий.</i></p> <p><i>На смак як <u>лакриця</u>.</i></p> <p><i>Це <u>аніс</u>.</i></p>	Transliteration
18.	<p><i>It's your shoes. Did you get them at Ben Snyder's or something? I wouldn't be caught dead in <u>Ben Snyder's</u>.</i></p>	<p><i>Впізнала по черевиках. Ти що їх у Бена Снайдера купила? Нізащо б не зайшла до <u>комісійного Бена Снайдера</u>.</i></p>	Transcription,explication
19.	<p><i>Will you run over to Bradley's for me and pick up three packs of <u>Chesterfield</u>?</i></p>	<p><i>Збігай в магазин Бредлі і купи три пачки "<u>Честерфілд</u>".</i></p>	Transliteration
20.	<p><i>You know you could come along for <u>folklórico</u>. You haven't visited <u>Bellas Artes or ever been to Capultec Park</u>.</i></p>	<p><i>Можеш поїхати з нами на фольклоріко. На шахах світ не зійшовся. Ти не була в <u>палаці образотворчих мистецтв Беллас Артес чи парку</u></i></p>	Explication

		<u>Чапультіпек</u> . Чудовий зоопарк.	
21.	<i>A little <u>pied-a-terre</u> on the <u>Rue des Cappucines</u> or the <u>Boulevard Raspail</u>.</i>	<u>Квартирка</u> на <u>вулиці Капуцинів</u> чи на <u>бульварі Распай</u> .	Descriptive translation
22.	<i>Every time we meet Everything is sweet Oh, you're so tender I must surrender My love is your love Now and forever</i>	<i>Кожен раз, коли тебе бачу, Від щастя ледве не плачу, Ти ніжна така, що зачарувала юнака. Моє кохання – твоє кохання. Зараз і назавжди.</i>	Total reorganization
23.	<u>Drive-ins</u> .	<u>Автокінотеатри</u> .	Equivalent translation
24.	<i>I saw your picture on the cover of <u>Chess Review</u> and those pictures Townes took in Las Vegas for the <u>Lexington paper</u>.</i>	<i>Я бачив твоє фото на обкладинці <u>Шахового огляду</u> і ті знімки, що зробив Таунз у Лас Вегасі для <u>місцевого журналу</u>.</i>	Explication
25.	<i>Into the male-dominated world of the nations' top</i>	<i>У світ головних шахових турнірів, де домінують виключно</i>	Explication

	<i>chess tournaments strolls a teenage girl with bright intense eyes from <u>Fairfield High School in Lexington.</u></i>	чоловіки, увірвалась дівчинка-підліток з ясним пронизливим поглядом зі <u>школи Феєрфілд</u> у <u>Лексінгтоні, штат Кентуккі.</u>	
26.	<i>Orphaned by yesterday's <u>collision on New Circle Road,</u> Elizabeth Harmon surveys a troubled future. Elizabeth, 9 years old has left without family by the crash.</i>	Стала сиротою у результаті вчорашньої <u>аварії на Нью Серкл Роад.</u> 9-ти річна Елізабет Гармон після аварії лишилася без родичів...	Transcription, explication
27.	<i>Who's a <u>grandmaster.</u></i>	Він був <u>гросмейстером.</u>	Equivalent translation
28.	<i>But if you had the time is there anyone you've met that you'd like to <u>trade rooks</u> with, or whatever?</i>	А якби він (час) у тебе був, чи ти зустрічала когось, <u>фігуру,</u> кого тобі хотілося, так би мовити, <u>взяти?</u>	Addition, descriptive
29.	<i>Don't wanna <u>plateau.</u></i>	Не хочу <u>зупинятися.</u>	Descriptive
30.	<i>She is quiet, well-mannered, and out</i>	Вона скромна, гарно вихована, та готова	Equivalent translation

	<i>for blood. Beth Garmon...where was I? It's all <u>Greek</u> all of a sudden.</i>	<i>знищувати. Бет Гармон... На чому я зупинилася? Далі якась тарабанищина.</i>	
31.	<i>Say Queen! Say <u>Ruy Lopez</u>.</i>	<i>Скажи, <u>Руй Лопес</u>.</i>	Transliteration
32.	<i>I need to work on these <u>endgames</u>.</i>	<i>Мені треба попрацювати на <u>ендшпільми</u>.</i>	Equivalent translation
33.	<i>It's because they play together as a team, especially during <u>adjournments</u>. They help each other out.</i>	<i>Це тому, що вони грають як одна команда, особливо <u>відкладені партії</u>. Вони допомагають один одному.</i>	Explication
34.	<i>It was your first official win. <u>You cleaned the clock</u>.</i>	<i>Ти мене <u>знищила</u>.</i>	Adaptation, descriptive
35.	<i>Aw, did you <u>bite off</u> more than you can <u>chew</u>?</i>	<i>Дороженька, не думала, що це так збудити твої почуття.</i>	Descriptive translation
36.	<i>He sacrificed knights and bishops like he had <u>dozens</u> instead of two, and then he'd move in on the king so fast his</i>	<i>Він жертвував кіньми і слонами, ніби у нього їх <u>по десять штук</u>, і так швидко діставався короля, що противники <u>аж закликали</u>.</i>	Generalization, equivalent

	<i>opponents would just <u>freeze up</u>.</i>		
37.	<i>This boy, Charles Levy, he was supposed to be the best. I had his <u>pieces tied up</u> in 15 moves.</i>	<i>Цей хлопець, Чарльз Ліві, нібито їх найкращий гравець. Я <u>закрила його фігури</u> за 15 ходів</i>	Adaptation, descriptive
38.	<i>I <u>went to pieces</u> with Borgov in Mexico City.</i>	<i>Боргов <u>знищив мене</u> <u>вздуски</u> у Мексиці.</i>	Adaptation, equivalent
39.	<i>Look at the games with Luchenko and Spassky, you might learn something. <u>Fuck</u>.</i>	<i>Подивися, як грають Лученко та Спаські, може чогось навчишся. <u>Дідько. Яка ганьба.</u></i>	Equivalent, addition
40.	<i>Highest-rated players in the whole <u>fucking</u> country, and yet here we are at some <u>second-rate university</u>.</i>	<i>Найкрупніші гравці країни і все одно ми в якомусь <u>задрипаному універсі</u>.</i>	Equivalent
41.	<i><u>Fuck 'em</u> if they <u>can't take a joke</u>.</i>	<i><u>Пішли</u> вони, якщо <u>не догоняють іронії</u>.</i>	Equivalent
42.	<i>I know me, a lawyer? But the world is <u>fucked up</u>.</i>	<i>Знаю, мене важко уявити юристом". Але <u>увесь світ у дупі</u></i>	Descriptive

43.	<i>Just 'cause I signed these papers <u>to shut her up.</u></i>	<i>Бо я підписав якісь папери, щоб <u>стулити їй пельку.</u></i>	Addition
44.	<i>I <u>don't give a shit</u> what your <u>goddamn</u> lawyer says.</i>	<i>Мені <u>начхати,</u> що там ваш юрист говорить.</i>	Descriptive, omission
45.	<i>What if I <u>kick you in the crotch?</u></i>	<i>А якщо <u>вмажу тобі по яйцях?</u></i>	Equivalent translation
46.	<i>It's foolish to run the risk of going mad <u>for vanity's sake.</u></i>	<i>Як <u>нерозумно</u> ризикувати здоров'ям розуму <u>заради марнославства.</u></i>	Equivalent translation
47.	<i>For <u>Christ's sake.</u></i>	<i>Заради <u>Бога.</u></i>	Equivalent translation
48.	<i>No <u>smart-ass orphan</u> is gonna take it away from me.</i>	<i><u>Сирота-розумниця</u> його у мене не забере.</i>	Equivalent translation
49.	<i><u>For crying out loud</u></i>	<i><u>Заради Бога</u></i>	Equivalent translation
50.	<i>Good for you, <u>cracker.</u></i>	<i>Ти молодець, <u>мала.</u></i>	Adaptation
51.	<i>Morning, <u>cracker</u></i>	<i>Привіт, <u>бідолаха</u></i>	Equivalent
52.	<i>What about for being a <u>white trash cracker bitch?</u></i>	<i>А не тому, що я <u>біла халамидниця?</u></i>	Omission

53.	<i>The only girls of your age who work are <u>coloured</u>.</i>	<i>Дівчата твого віку не працюють. Лише <u>чорні</u>.</i>	Equivalent translation
54.	<i><u>Excuse you</u>, Harmon.</i>	<i><u>Попроси вибачення</u>, Гармон</i>	Modulation
55.	<i>Great, another <u>fucking brain</u>.</i>	<i>Ура, ще одна <u>бісова заучка</u></i>	Equivalent
56.	<i>There'll be a chessboard set-up in the <u>Oval office</u>, and, of course, a photo of you <u>kicking his ass</u>.</i>	<i>В овальному <u>офісі</u> стоятиме шахівниця і ви <u>надерете йому зад</u> на очах у преси.</i>	Equivalent translation
57.	<i>What happened to that gawky kid who <u>kicked my ass</u> five years ago?</i>	<i>Де та незграбна дівчина, що <u>дала мені перця</u> 5 років тому?</i>	Equivalent
58.	<i>You'll end up <u>washed up</u> by 21</i>	<i>Так ти і до 21 <u>сп'єсишся</u></i>	Descriptive
59.	<i>Did you ever think that maybe it's the drinking that's making you sick? Oh, please, I've flirted with the alcohol most of my life. It's high time I <u>consummated</u> the relationship.</i>	<i>А ти не думала, що хворієш, бо багато п'єш? Не кажи дурниць. Мій роман з алкоголем триває більшу частину життя. Думаю, прийшов час <u>закріпити</u> ці стосунки.</i>	Total reorganization

60.	<i><u>Sober as a judge</u></i>	<i><u>Твереза як скельце</u></i>	Equivalent translation
61.	<i>I slept on the plane so I arrived in Paris with <u>no jet lag</u>.</i>	<i>Я спала в літаку, тому в Парижі не відчуваю зміни <u>часових поясів</u>.</i>	Descriptive
62.	<i>And maybe <u>high</u> too. Why not?</i>	<i>І, може, <u>накуритися</u>?</i>	Equivalent
63.	<i>You sound like <u>Susan Hayward</u> in one of those movies.</i>	<i>Ти говориш як <u>Сьюзан Гейворд</u> в одному з тих фільмів.</i>	Transcription
64.	<i>Should have gone on Tonight with <u>Phil Donahue</u>...</i>	<i>Треба було піти на шоу до Філа Донахью....</i>	Omission
65.	<i><u>Paris Match, Time Magazine, The observer, Reuters, UPI</u>...You are bigger than the <u>Monkees</u>.</i>	<i>Періс Метч, Таймз, Обзервер, Ройтерс, Ю-Пі-Ай. Ви популярніша за <u>«Зе Манкіз»</u>.</i>	Transliteration
66.	<i>You are <u>out of your fucking mind</u>! Probably. But I did it and it's too late to <u>undo</u> it.</i>	<i>Ти скажена дурепа? Так, можливо, але <u>справу зроблено</u>, тож пізно плакати.</i>	Total reorganization

67.	<i><u>Do you mind?</u> To her mother. What are you doing? <u>Replaying</u> my earlier games. <u>What on earth for?</u> Looking for weaknesses in my <u>play.</u></i>	<i>Мені заважає. Пробач. А що ти робиш? Аналізую мої партії. Навіщо? Шукаю слабкі місця у моїй грі?</i>	Equivalent translation
68.	<i>I'm gonna memorize them all and <u>play it in my mind.</u> Poor <u>mind.</u></i>	<i>Я завчу їх усі та програватиму <u>подумки.</u> <u>Ото в тебе думки.</u></i>	Descriptive translation
69.	<i>Thousands of dollars. <u>Goodness!</u></i>	<i>Тисячі доларів! Божечки!</i>	Equivalent
70.	<i>What a <u>brilliant recovery!</u></i>	<i>Яка <u>блискуча відповідь</u></i>	Equivalent translation
71.	<i><u>My stars!</u></i>	<i>Боже мій!</i>	Equivalent translation
72.	<i>I'm going to start giving you 40 cents week <u>allowance.</u></i>	<i>Я даватиму тобі по 40 центів щотижня.</i>	Omission
73.	<i>Seven thousand three <u>hundred fifty feet.</u></i>	<i>Дві тисячі триста метрів над рівнем моря.</i>	Equivalent translation
74.	<i>I used my <u>tuition money.</u></i>	<i>Узяв з грошей на навчання.</i>	Loan translation

75.	<i>Don't you have some <u>petty cash</u> or something?</i>	<i>Хіба у вас немає грошей на дрібні витрати?</i>	Explication
76.	<i>This is <u>costing me a bundle</u>.</i>	<i>Це я плачу за дзвінок.</i>	Descriptive
77.	<i>This is the <u>master bedroom</u>, where Allston and I sleep.</i>	<i>Це головна спальня.</i>	Loan translation
78.	<i>Just <u>give a holler</u> if you need anything.</i>	<i>Поклич, якщо щось знадобиться.</i>	Descriptive
79.	<i>Humor me.</i>	<i>Здивуй мене.</i>	Equivalent
80.	<i><u>My God!</u> <u>Oh my goodness!</u></i>	<i>Матінко!</i>	Equivalent translation
81.	<i><u>Sicilian Defense</u>.</i>	<i><u>Сицилійський захист</u>.</i>	Transliteration
82.	<i>It's a lot more than a dynamic game than <u>Caro</u>.</i>	<i>Це значно динамічніше, ніж <u>Каро-Канн</u>.</i>	Transliteration
83.	<i><u>Najdorf</u>.</i>	<i><u>Найдорф</u>.</i>	Transliteration
84.	<i><u>Levenfish</u>.</i>	<i><u>Левенфіш</u>.</i>	Transliteration
85.	<i>He defeated the great <u>Alekhine</u> in an exhibition when he was a boy, played to a draw with <u>Botvinnik</u> and crushed <u>Bronstein</u> in Havana.</i>	<i>Він здолав великого <u>Альохіна</u>, коли був ще хлопчиком, у нічию зіграв з <u>Ботвініком</u> і розгромував <u>Бронштейна</u> у гавані.</i>	Transcription
86.	<i>We <u>adjourned</u>.</i>	<i>Партія <u>відкладена</u>.</i>	Descriptive

87.	<i>And that extra allotment of time.</i>	<i>І має <u>запас часу</u></i>	Loan translation
88.	<i>She leaves the stage in a <u>tie</u> with the world champion.</i>	<i>То піде з зали <u>на рівних</u> з чемпіоном світу.</i>	Equivalent
89.	<i>Escape from clothesline drudgery, but listen to <u>Jinx</u> first.</i>	<i>Гори брудної білизни псують життя, але спочатку даіай послухаємо <u>Джинкс</u>.</i>	Transliteration
90.	<i>Are you <u>kidding</u> me?</i>	<i>Ти <u>знущаєшся</u>?</i>	Equivalent translation
91.	<i>Now you <u>pull this crap</u>? No, you can <u>fucking</u> well go alone.</i>	<i>А тепер це? Можеш <u>котитися</u> туди сама.</i>	Total reorganization
92.	<i><u>No dice</u></i>	<i>Мені шкода. Не вийде</i>	Descriptive
93.	<i>Lady, you <u>were out</u>!</i>	<i>Ти вирубилася</i>	Descriptive
94.	<i><u>Laev</u> was expecting an easy win, and not at all the 27-move <u>thrashing</u> _____ Beth Harmon just gave him.</i>	<i>Здається, <u>Лаєв</u> очікував легку перемогу, а не <u>розгром</u> ща 27 ходів, який йому влаштувала Гармон.</i>	Transliteration, equivalent
95.	<i>This is a single <u>round-robin</u> event.</i>	<i>Турнір пройде за круговою системою.</i>	Descriptive
96.	<i>We think <u>WLEX</u> will have somebody.</i>	<i>Можливо, <u>телерепортери</u> будуть.</i>	Adaptation, generalization

97.	<i><u>Falaise Hall, White Rock Gardens.</u></i>	<i>Фалес Холз, Уайт Гарден. <u>Збірник партій</u></i>	Transcription
98.	<i>Or we could play some <u>skittles, or blitz, or bughouse?</u></i>	<i>Можна <u>звичайну, блітц або шведську?</u></i>	Equivalent translation
99.	<i>There's <u>the Apple Pie club, and the Sub Debs, and Girls Around Town.</u> <u>Apple pie?</u> They bake pies? No, apple pie like the Greek Letter.</i>	<i><u>Є Яблучний Пі, є Дебютантки та Дівчата міста.</u> У Яблучному Пі печуть пироги? Ні, Пі, як грецька літера.</i>	Total reorganization

RESUME

The master's thesis is dedicated to the study of the phenomenon of culturally marked vocabulary in film discourse based on the series "The Queen's Gambit" produced by the Netflix streaming platform. For the study, 100 examples containing culturally biased words were selected by the method of total sampling and classified according to their structure and belonging to a certain lexico-semantic field. The focus of the work is to find and analyze the most productive transformations that will help to adapt the word-realities caused by the intercultural barrier. The work includes an appendix with the methods of translation and a comparison of the original and translation, as well as statistical calculations of the analysis.

Key words: *culturally biased lexicon, realia, lacunae, non-equivalent vocabulary, film discourse, "The Queen's Gambit", pragmatic adaptation.*